

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՅՈՒՅԱԿ ՉԵՌԱԳՐԱՅ ԹԱԽԻՐԶԻ

Ա.

Յուստի ձևադրաց մատենագիրութիւն Ղալայի կամ
խորայթագի.

1.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

22 = 1330.

ԹՈՒՂԻԹ 271, էջ 542 (շանակում է 273
թուղթ, բայց փակցում են 77 եւ 177. աւելին 153 bis,
227 bis, 227 ter, 230 bis): — ՄԻԾԻՈՒԹԻՆ 22X19X
5 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՆ՝ երկին, իւրաքանչիւր 16,50X
6 սմ. մէջին լուսանք 1 սմ: — ԳԻՐ՝ բոլորգիւթ. թանաք
սեւ. սկզբնատողը եւ սկզբնատանը կարմիր զար-
դարուն. տող 21: — ՆԻԹ՝ բամբակալ թուղթ. մա-
զալածայ պատշաճ չունի: — ԿԱՋԻ՝ կաշկալատ
տախտակ: — ՎԱՆԳԱՄԱՆ՝ քաւական մարդ. տեղ
տեղ միայն հնչած, բոլորեմ: Եւ նորոգողի մէ կող-
մէ կարգումները դրում: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՂԻԹ՝ էջ 1 ա,
10, 11 աք, 85 աք, 134 ք, 213 աք, 273 աք: էջ 213
ք եւ թողում է Յովնանու կիսատ զխակաղութիւնը
շարունակելու համար, որ յետոյ մոռում է: Լուսան-
քագործը եւ խորանոթ շատ կան. բոլորն ալ լաւ
գծուած, քայք անյաշող ներկուած: ԳՐԻԶ Յովնէկ-
ստացող Սարգիս քանապ ուրի Յովնանու քանապի:
ՅՈՂ՝ Բզնունաց քաւառի Աղէ՛ք զինը: նորոգող կազմի
խաշատուր վարդապետ ՌԻԹ՝ — 1650 թուին:

Մատենան է Ա-Ե-Բ-Գ-Դ-Ե.

էջ 1 Բ — 2 Բ կանոն. քաւառնորդայ մանկան.
էջ 3 ա Ա-Բ-Գ-Դ-Ե աղի. էջ 3 Բ — 8 ա Ե-Ե-Բ-Գ-Դ-Ե
կարգիւնորս եւ կանոն Տաճմատութեան Ա-Ե-
տարանչաց. էջ 8 Բ — 10 ա նախագրութիւն եւ
գլուխը Մատթէի. էջ 12 ա — 83 Բ Ա-Ե-տարան ըստ
Մատթէոսի. էջ 83 Բ — 84 Բ նախագրութիւն եւ
գլուխը Մարկոսի. էջ 86 ա — 132 ա Ա-Ե-տարան
ըստ Մարկոսի. էջ 132 Բ — 134 ա "ուկայ աւետա-
րանին գլուխը Դ". էջ 135 ա — 212 ա Ա-Ե-տարան ըստ
Ղուկասու. էջ 212 Բ նախագրութիւն եւ գլուխը
Յովհաննու. էջ 214 ա — 268 ա Ա-Ե-տարան ըստ
Յովհաննու. էջ 268 ա — Բ իրը կոնը նապելայ,
էջ 269 ա — 272 ա գլխաւոր յիշատակարանը. էջ
272 ա օրհնութիւն աղի:

ՎԻՇԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆ՝ էջ 1 ա՝ պարզ
էջին վրայ. "նա աւարդեց զի՛մ յնոց թողէ՛ր շնորհեց
զինքն զայց զի այլ մի մէջ եմ անքմի:

էջ 10 ա. ՈՂ՝ եղբայր է՛մ աւրիկան, զու գնե՛ծ
գիրն մե՛ծ գրե՛ւ. զմանր մանր. եւ թէ կարդաւ, գնե՛ծ
կարդաւ, ու գմանր թնձ, զի մի այլ եւ այլ, լինի գրեալն
եւ աւրիկան: ՈՂ՝ զի արմար գրուեց գրեցին գնե՛ծ
եւ գմանր ի կարգի, գիտապի խալալ է գրած, եւ
գրեցին ի շարն եւ գրեալն այլովեալ: ստուգե՛ր ի յայլ
գրաց գրեալն, եւ ի շարն գրե՛ւ եւ զայն հայեց մանր գրե՛ւ,
զի մի գնաղանկոցի: Զորվանէս գծագրող լիւնա ի
տի յմ:

էջ 83 Բ. Զգրող սորին յիշեցէ ի քն:

էջ 132 ա. Զգծագրող նր եւ երկանիկ աւե-
տարանին, զորվանէս, յիշման արժանի առնել յա-
ղաւթս:

էջ 271 ա. Լուսանքին վրայ կայ Թուրքերէն
մեծ կնիք մէ, որուն վրայ կրեան որոշուիլ "ع
ن... ۱۱۱...".

էջ 272 Բ. Չանապան աւետարաններու գլուխներու
նորագրի ջանի մէ:

ԳԻՆԻՐ ԵՒ ՅԻՄՆԱՆԻՐ՝ էջ 269 ա. փառք
անըրկաւան, եւ ողբալան մանայնի: անըլ էին
եւ զայցուցին բնաւից, անվանան, եւ անաշ-
ման էացուցին, սահմանիլ եւ կատարուին բոլոր
էնցս, էրեցս միակն, եզակի եւ միւս մեծութեն: որ
անշարժ գործ շարժ զարեւոյ ի կեանս եւ ի փրկու-
թի, էից էակն, եւ կենդանաց կեանքն: որ անփոխ
գործ միշտ լիւթ, անեղբ, անզգեւ անվարպական, լըռու
եւ Բովաղակիլ մանայնի, եւ յամանայն է. եւ յա-
մանայն անհատ է: որպէս իմա [269 Բ] — ուն եւ ի բոլորս,
եւ ի քն ոչ մասն՝ եւ ոչ բոլոր, որպէս թէ գման եւ
զբոլոր զամանայն ինքն անընդ: եւ կրէ զամանայն բանի
զարուլէ իւրոյ: ԳԻՆԻՐ գործ ընտ զամանայն, եւ
անհատ է յամանայն: որում բան եւ իմաստութի
եւ լեզու տունալ: բոլոր էիցս չհաղուց աւր-
հանութի եւ փառս հաւր եւ օրհայ եւ հոգւոյն օրոյ
այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտեանց, ամեն:

Իսկ չորից աւետարանչաց խորհուրդ, բազմա-
րինա՛լ իմ յոգեցմամբ տեսանի: զի ոմանք ասին թէ
չորից աւետարանայն են. չորք անկնիք աղարատոց,
արեւելք արեւմուտք: Տիւրքի: հարաւ: պարս էր հա-
մարիւս. քարոզէլ զաւետարանս:

Իսկ ոմանք համը թուեցաւ ըստ չորից մտաւոյ
գետոց, յաղեմական աղբրէն յառաջ խաղաղեալ առ
ի անըրեւոր — ուղղուին. փրկան: զեհնո: տեղին: եփ-
րաւան: եւ սոցա գործ յանապակ թուով ուսա-
ցեալք ի կենդանական աղբրէն: — ուղղանել զպարեալ
միտ մարդկային բնութեւ: [270 ա] "Կոյն աւրիկալ ըստ
տեսութեն եղեկիլէ. քաւակիրեան ախտոյ, Մարգ:
Առիւծ: Ե՛զն: Արծիւ: զանմարմնոց տի տեսանելով
բազմեալ ի փառայն ուժու, իմանալ յուցմանը,
զինամս բոլոր բընութեւ զանարկուսի, որ նմապեւ եւ
տիրաբար, բերմամբ նշանակէ զլինքն, առ ի հոգեմէնս
հոգեղնամբ անմահից, զմահամոռու առնել հաղորդ
Եւս եւ ի գերակատար հանել ի փառս: Սառն զի փա-
ռաց թագաւորն քն, փառակիցն հաւր եւ հոգւոյն
սորոյ, զմիտ առնով բընութի: ինքեան միացոյց նմու-
թեան, ուսուցանելով, մի ուրդի դաւանել որ յմ
հաւրէ, եւ որ ի մարիամոյ նր կուսէ: անմահ միութիւն
զոր աւետարանայնն ուսուցանեն բանը, միշտ ի կա-
տարած հաւանութի, հաւատահաստատ փորձաք ի
նոյն յարեղծ յաւաքիւլաւաղն քարոզութիւն: որ զան-
մախաւս վարդապետութի գորշմալ, զաւարս ի բազ-
մաց, առ ի հաւատալ, թէ յմ քն ի որդի մյ, ըստ
զեհնո յովհաննու՝ հաւատալն: Եւ զինամս յաւիտե-
անական ինքնուրէն յանուս նորա:

Ուստի եւ տեսեալ զորայն անմահ փկապոր-
ծութի խորհուրդ, ՈՂ՝ քահանայ անուն սաղգի, օրդի
ՈՂ՝ եւ մաքուր քհնի, յահանէսին որ բարի գործովք
հանգուցեալ է ի քն, նա ստացաւ զմե աւետարանս,
յիշատակ իւր եւ կենակցին իւրոյ, եւ մնալաց ի բոց,

ևս ի վայելումն հարազատ որդւոց իւրոց: Սահմանին, եւ անգլոսին: զոր վայելել սացէ տը նմ խաղաղական կենտեք, ամէն. [270 բ] Արդ յայդան եւ. յայդդիտի մեծագինն նր աւետարանչաց զուսմոր, բարիխաւ աշխատէին եւ աղաւէն ապաստանին, քառւթիթ մեղացեղաց: զիմաւ մեծաւ յաւով բարի աշմատոց շառաւեղն եւ սրբաբարեկող քանչայն սարգիս, կամեցաւ զմեծաշունչ նր աւետարան զայս սասանել: զոր ի վաղեց հնոէ փափագեալ ցանկալոր բազմանայ, այսմ լուսալուսական եւ հոգեբարուի մասնեին: Իւ արդ ես յետին ի քանչայս եւ անարժանն ի մանկուսն եկեղեցոյն, հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքելական բանէն որ սոէ յոր կուսին կոչեցար ի նմին կաշղիր: Եւ արդ իմ ոչ բերեւել զայսպիսի փաստաւթիթ, այլ ուսնայ յամենայն բաւրեղեղեղութենէ որ առաքելականն եւ համարժայեղութիւն: Այլ ի բարեխաւսութի մեղեկեղեղ զամենայն նրա, եւ ի մարդասիրութիւնն աշ յաւաստել: զգործանեալ, եւ զլեզեալ անմն իմ եղեկեղ: Ոչ զիւրապիտան մարմին երկրանին, որովք ձայնարկութի զբեղ աւաղեցեց, կամ զիւրդ ի գիր յառեցեց: Եւ կամ զարոց նշանակեցեց, զմարմնական տաժմանց, եթէ զհոգեկան ուխտանայ, զկամայեց, եթէ զակամայեց, զոր ոչ բաւէ տամաւս վերաբերել, եւ կամ ի գիր շարադաւանի: այլ գիտողին զգալութեւեւական. նմա առաջի արկեալ հնդեց զանմն իմ անկեղծանայ, որ կարողն է կեցեղանել եւ վերաբարի հնաշաղաթեղ յիս աղաւթիւք ամենայն սրբոց: Այլ եւ գրեցաւ նր աւետարանս, ձեռամբ յաղանէսի. [271 ա] անխիտան եւ ախմար գրիլ, եւ իմ անբողոքեղ զուրկ յարաւոտ գրուութեն, եւ բազում մեղաց ցնորեց պաշարել, այլ ըստ կարի մերում զոր պարզեւեցայ մեղ մարգաւոր հոգին, բազում աշխատեցալ, իմ ի սմա գրեցի անարժան ձեռագր իմովք յիւրին եւ ի սողոգ աւրինակէ, կենաւ տառապանաւ, եւ բազում պան. գրիտութիւն: Ի մեծ թուին ի յեղանական չորապայտութի արեգական ստորիթիւք երկնայեւ ճանապարհաւ յերկնեց յերկիր հայեղով ըստ արարչութեց. չափեալ յիւրեւ, լայն աղամամ ի գրախաւն, զւ. եւ զճ եւ նամ. ըստ իւրեւանեկեցն որում մեղ վարկմը: Եւ ի մարդեղութենէն բանին նայ անսամանակ էին եւ փրկին յի քէ, ամա, աշլ: Իսկ ըստ թուոց խորոյայլին յարեթեանս տու մարին: չէ: Եւ էր մեծ չընտին, մին: Ի յառաջնորդութի սը նմատոց: Եւ յաշխարհակալութեն մեծ ինքնաւայլին բուռայիտ խանին, որ արեր բազում աղացայ, ունեւել ի ծովէն պղնտստի մինչեւ ի ծովն կարեցի, եւ միմեւ ի գանտ ջահաւն կոչեցաւ ի կաթեղկառութեն հակաշանց սեւի, Տն յալորայ: Եւ ի թիւղութեն լեւտին: նստեալ ի գանչ կրկնեցաւ: զոր տը նմ պահեցեղ անասանելի զաթիւն հայրապետական. եւ զթմագորական: զի յիշել զանուշո նոցա՝ սասանել սարբին եւ ոչ եւս երեւին թիւղանք ճշմարտութեն, Այլ եւ գրեցաւ նր աւետարանս. ի գաւառիկ՝ քղանեցայ ի գեղառ առ ափն ծովու, որ կոչի աղէթ, ընդ հովանեաւ սրբոց կարապետին, ի վայելեան, սուգական. եւ անադրանի: Արդ որք ճաշակեց յմային [271 բ] բուրաստանէն, եւ յամենայն սեղանոյս: Որք պատահեց մմա. զայնիւրդ, կամ ընթեղաւորդ, յիշեղեղ աղաւթիւք զապասաղ ընդ աւետարանիս: զարդին քանչ. եւ զքրեւաւգն իւր. եւ գինեակեց նորաւ եւ զորդին իւր: զաւթեան, եւ զանդեւան. եւ զանկայն աղանս մերձաւորան. ի տը յի. ընդ նոսին զանպանան գրիլ. զոր-

վանէ, եւ զինն զամենայն: եւ որք զմեղ յիշէք որոն մտաւ: յիշեալ ինչիւ յառատ ողորմութեն նայ, որ է աւրհնեալ յա խաւանս: ամէն:

Ձուռող աւրինակի, զմարեղութեւ, եւ զհոյր նորա զարմոնչաճ յիշման արժանի առեւել ի քն աղաւէմ: (Ասոր տակ կարմիր թանաքեղ, գրուած է). Զմարտարան բաղի որդին յիշեցեղ ի քն ուր մեղացն ինդութի հայեցեցէ յնյ զի բազում ծախաւք աւգանական եղեւ...

Ի՛շ 272 ա (Բիշտատկարան նորոգողին. ի հոյար երբողում եւ իւնեբորդում. եւ յինեբորդում. ամի թու, ահշաթեան հակաշանեան տամարի: Եւ նուստտ խաւաւաւք վրդպն. ետաւ նորոգ կաղմեղ զնք աւետարանս. ի սոփական բազմամեղ անմին իմ. եւ եղի սը անտաւ թուամիք առաքելոյ: ի վանս աղուլեց, որում եւ էին յառաջողոյն: Իսկ արդ՝ որք հանդիպեց աղաւէմ զի յիշեցեղ զիս. հանդերձ ծնողք իմովք. եւ զուց յիշեալ ինչիւ առաջի նայ: ամէն:

2.

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

(1627-էն առաջ):

ԹՈՒՆՎՅԹ 265, է՛ 520, ասանց հաշուելու մեղաբերին սկզբը զուտւն երկու թիւեր թիւիւնայ 147-իսանակը որ հասարկ է: — ՄԾԹՈՒԹԻՒՆ 24X16X7 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսին, իւրաքանչիւրը 17X6 սմ. միւրին լուսանցը 1 սմ. ստորին լուսանցնեղը մինչև 6 սմ. լայնութիւն ունին: — ԳԻՐ բոլորգիր. թանցք սեւ. սկզբնատարին եւ սկզբնատարնոր կարմիր պարզալուրն. տող 23: Նիւթը՝ հաստ եւ ողորկ թուղ. թիւղայլ պահպանակ սկզբնէն երկու թիւեր (զատարկ) եւ վերջէն մէկ թիւեր: որ բոլորգիր աւետարանի մը կիսատ մասնորն է: ԿԱԶՄ՝ մտադասպատ հաստ փայտէ: ՀԱՅԿԱՄԱՆԴ մաքուր. յիշատակարանին վերին մասը՝ մէկ կամ երկու թուղթ հանուած է: ԴԱՄԱՐ ԹՈՒՆՎՅԹ՝ պահպանակին շուր էլեբը, է՛ 1 ա, 6 ս, 7 ա, 130 ա, 152 ս, 153 ա (զեղեղ երկու թուղթ միասին դարձուցած է սկսալմամբ), 208 ս—210 ա, 265 բ՝ պահպանակի մասորդը: Լուսանցապարզեղ, իւրարմնեղ եւ անտարաննեղ սկզբը զուտւն պատկերները յաշող չեն: Գրել եւ սող անսմանոց. ստացող «յոնանէս կրօնաւորն. Թուական Ռ՝Ձ — 1627-էն առաջ:

Մատենաքէն Եւ Երաւուր.

Է՛ 1բ—6ա Եւեբի կարպիանոսի եւ կանանէն. է՛ 8ա—82բ աւետարան ըստ Մատթէոսի. է՛ 83ա անդիկութիւն Մատթէոսի վրայ. է՛ 84ա—129բ աւետարան Մարկոսի. է՛ 131ա—208ա Աւետարան Գրիգորի. է՛ 211ա—264ա Աւետարան զԷջմանու. է՛ 264բ զիւսաւոր յիշատակարանը:

ԹԻՇԱՏԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԻՒԹ. Է՛ 1բ եւ 264բ

կնիք մը այս մակագրութեամբ. «բ. ծ. Տր Եղեմեմ. 1776»:

Է՛ 83ա. «Զմեղապատ Գրեթէ. զուտ անուն չբհնս յիշեցէ՛ որ տը նմն նմի ամէն»:

Է՛ 84բ. «Զմեղ փաշէն յիշեցէ՛ ի քն որ հանպղ կու կերակրէ զմեղ անուշ ուտելոց եւ ընդիւր. լը նմ զուր հոգին լուսաւոր յաւաւր գտատատանին ամէն»:

Ի՛նչ 129բ. « քն ան քն եք յարուձիթէ՛ց ողորմեա՛ս ստացողի՛ սորա, յո՛հանա կոծաւորին. եւ ծնօղաց իւրոց. եւ ինձ մեղի գծի՛ն »:

Գլխո՛ւսը յիւրա՛ւորու՛ի. Ի՛նչ 284ա (բուռ գրէն) . Գառք գաղտիւ իշխանութի՛ն էակմանի. եւսանձանկան հեղին աղու՛մէն. եւ միասնական սրբոյ երբորդութե՛ն. Այժմ՛ եւ յաւիտեանս եւ յաւիտենին յաւսանանս Ամե՛ն :

Թանձրգով՛ յորդորմանս. յարախաղաց գետաց միշտահոս ծաւալման. աւետարանական իտէրզեանս 'ի նախաւայնեալ մե՛ծն մարգարէից երկնակին մովեւս. սսէ աղբււր եղանէ յեղօվման. եւ քառաւորմ բաժաւնեալ վտակօք զքառեղբրեանս արքուցանէր տիեզիկից որով զաւարձացեալ ճօխանայր երկիր բուսովք եւ տղկեալք. բարգաւաճեալ զբու՛սն աւարոյն քառից յարեալք. 'ի մեծութի՛ն եւ 'ի փառս քառանիթեալ հաստեալ մարգրէն 'ի զբաւոր անդ. այն որ բաւեց յայտնեալ պատմաւից զպատկիւրանին մերկանայր զպահպանութիւն. եւ պատաւորոյն երեւել. 'նեմացուցանելի: յինքեան զկողմանն լուսաւտեալ, զոր (Ճանցեալք հառուած է ձեւադրէն):

Ի՛նչ 265ա (երկերգ ստացողէ մը) « Զվերջին ըստացողի՛ նք աւետարանիս. որ մեծաւ փափագանցք. եւ հաստատուն յուսով ի հալսլ ընչից իմաց ստաց զնք աւետարանս. ժառանգ է եւ յիշատակ ինձ խօթաւորին. եւ հաւան իմոյ շա՛մայինն. եւ ծնօղաց իմոյ. փայտախճութեան եւ կողակցին իմոյ եղիտաբեթին եւ գաւտեացն իմոյ վառվառին. գլխիկն եւ որդացն իմոյ զաղարն, զարցին, եւ նմ արեան մերձաւորաց իմոց առնն. ի թի՛ն. ա. հ. զ. ստաց զայ. . . առնն »:

3.

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

?

ԹԻՂԻԹ 308, առանց հաշուելու սկիզբէն երկու եւ վերջէն մէկ թիւթ մագաղաթնայ պահպանվննրը. է՛ք 616. (Նշանակուած է 309 թիւթ. քայց թիւ. 72, 73, 190 եւ 253 կրկին անգամ՝ կուգան, իսկ 77, 78 եւ 184 փախցուած են): — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 18.5X14X5.6 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ կրկնիւ, իւրաքանչիւրը 13.6X4 սմ. մընչն լուսանցք 8 մմ.: ԳԻՐ՝ ըրորգից. թխնաք սեւ. սկզբնայինը ու սկզբնատանիքը կարմիր. տող 21: — ՆՈՒԹ՝ մագաղաթ: — ՎՃՋՎ՝ կաշվապատ տախտակ: — Հանգամանք՝ նոց եւ մաքուր: — ԴԱՏԱՅԻ ԹԻՂԻԹ՝ բացի պահպանվննրէն՝ է՛ք 86 ա (զրուսե միայն չորս տող արուսնի սիւնակէն), 86 բ, 145, 178 բ (զրուսե միայն վեց տող ա սիւնակէն եւ յետոյ ուղղակի շարուսնակուած է՛ք 179 ա, 240 ա—բ (որովհետեւ 239 ա ակետարանը կիսատ թողուած է), եւ 309: Լուսանալազրդ են սակաւաթիւ, անարուսն եւ աննշան: ԳԻՐ2 Ծողոց, տնդ Նորաշէնք գիւղ. ստացող Շնրուսե. թուականը մոռցուած է:

Մատենան է Ա-Ի-Գ-ԱՆ.

Ի՛նչ 1ա—86ա Մարտիւնս. 87ա—143բ Մարտիս. 143բ—144բ « Եւրպացեալ յս առաւաւտուն. 146ա—239բ Ղուկաս (Վիւնէն իր. 50 եւ ամբարձեալ գեւոս. մնացեալք կիսատ մնացած)՝ յետոյ շարունակելու համար 240 պարապ է՛քիս

վրայ). 241ա—306ա Թովմանէս. 306ա—307բ յիշատակարանք. է՛ք 308ա—բ իրք կնիշն շնացեւ լլոյ տարբեր գրէն »:

ՅԻՇԱՆԱՎԱՐԳՐՈՒԹԻՒՆՔ. Մագաղաթնայ պահպանակին վրայ նոտարգիր այլուսեան իրք գրուափորձ եւ « յն քն ծարա պիւրկն (= պղտը) պարզ ա պարով աք տըն կտանին թարանի գտըսն »:

Ի՛նչ 141բ (առաջին գրէն). Ո՛վ սուրբ քահանայք, եւ սարկաւազանք որք հանգիպիք 'ի սուրբ աւետարանիս, կարգալով կամ աւրինակելով ուղիղ արտի լը բերանով նն ողբով ստացէք անարժան գրէն լույնուն պաւղոսիս՝ նն զնք ողբով: ամենն »:

Ի՛նչ 145բ, նոտարգիր « Բանդի բաղումք յօժարիցն... (ՂԼ, Ա. 1—2) »:

Ի՛նչ 309բ, նոտարգիր երկից գրուած է « Են քն՝ արեւ մէշ բարութի՛ն. գործել եմ առնէ շարութի՛ն. հպիս ձգել տկարութի՛ն. պէլլաւ եմ՝ անընդհա ծար լուսնի՛մ աք՝ ողբոմս աք՝ ողբոմս քն աք՝ նն աք՝ ողբոմս »:

Վերջին մագաղաթնայ պահպանակին վրայ մաստիտով է նոր գրով « Ի յիշատակ Սուրեն ՄԻ խալաֆանց 1903 թիւն »:

Գլխո՛ւսը յիւրա՛ւորու՛ի. (Ի՛նչ 306ա բուռ գրէն) . Գառք համագը անբաժանելի եւ միասնական նք երբորդութե՛ն հօք եւ որդւոյ եւ նք հազւոյն այժմ՛ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամենն :

Ի ծագման ճշմարիտ արեգակնան եւ ի յայտնիլ ննն բանի, նորազարեւ բերկրանք պայծառապանս արաւումք նմ զք թափանցելի եւ զգերազանցեալ լլոյն ընդ յաւիտենիս խառնելով: Գեղազարեալ փարթմանութի՛ն. անպարգիս եւ ննունակ բնութի՛ն լուրի եւ նախաւ հայրն յըստուերամած ներհմանն: Եւ խալապարգուս եւ բեւեաւորնդ բաղումք ազատեցաւ ի խաւարային եւ ի մեղատեր բանդէն: Եւ ի ձեռն չըրջց աւետարաննդ որ գնաւաւրէն եւ բլբլհհա ըզինն ի տանէն տերնսն ի յայդիս հայրաւանդ ծաղկեցաւ արգանդ մաւր մըրոյ սիրեն: Եւ ծնաւ անթեւ կանաւս օտաւաղաց եւ արամամոյլեաց գունակ գունակոյ: Չգտաւ մարգարէիք: Զլուր առաջնոց: Զպարս եւթմաննից: Զերամս հազարաց Զթիւս հայրապետաց: Զլուրաւ վարդապետաց: Զխորանս մարտիրոսաց: Զպապկ վկայից Այսքանեալք իմաստութի՛ն լլաւ արարածս նոյ. քան զլուրս բաղումս որ ծածկելն գծով: Արք. այսմ նննդն եւ ներկապարգեւ գանձիս եւ լուսակալլ մարգարէս ցանկեացաւ նննաւոր քր իւրն իւրն ու (նոտարգիր մաւր խաղափորած) եւ ետ գրել զաւ յիշատակ իւր եւ բարի ծնաւալքն իւրն հօրն ադիւն... եւ մորն իւր իւրեք (նոտարգիրները խաղափորած) եւ նմ արեան մերձաւորաց իւրոց: Արք. նննիկալ կատարեցաւ նք աւետարան, եւ բերանս քն. եւ քարողք յն ճն նոյ մըրոյ, 'ի գեղաց որ կոչի նորաշէնք. ընդ հովանեաւս աք նննանին եւ նք եկեղեցեաց: Եւ ես թափաւս ի բարեաց գործոց. պղտըս սուսանաւս գպիւր. եւ գործովք ունայս արկար անձամբ յանձն առի, եւ ամենխաղաղ զըրութի՛ն նոյ կատարեցի նք աւետարանս մեղաւմած մատամբ յաւրինիցի փթել քաւի մըրոյ 'ի մարմնի՛մ մըրոյ: Այլ երեսն անկեալ եւս առաւել ազանի՛մ զնք յիշեցք ի քն եւ 'ի նք յալաւմս ննն եւ զնոյ գնաւորածս գծողս զպղտըս եւ զննդնք իմ. առաքելն,

եւ մայրն իմ խանին: եւ եղբայրն իմ մարտիրոսն, եւ այլ եղբարքն իմ հանգուցեալն ի ջն, եւ զղինկայիցն իմ մարան, զգեւարութիւն իմ ներսու: եւ ամենայն արեան մեծաւորսն՝ զկենեանս եւ հշմեալացեայս, եւ բոլոր ստեւ եւ լի բերանով ան որդիս ասացէք: Դարձեալ յիշեցէք զպաշտօնող մագաղաթոս տասպար զպիւրն ան զձեզ ամէն:

Ի՛շ 307 բ (վերջն ստացողէն): «Դձեալ յիշեցէք զա՞ն սխմե ճշն եւ իւր կողակցն եղիւ արտւ, եւ որքին իւր մարդբոս, եւ իւր կողակցին ֆարեանին, եւ կուսն որքին իւր լիբգոր որ պիտեալամբ (= պիտակ անուամբ) նրանակ կուցի, եւ այլ նիջեցէլ որգան, եւ գտահեցան, եւ երկուք գտահեցան մարգարտին, եւ զանաղանին, եւ այլ ան լայնեմ անբանորոմբացն ի սրտեւ ան ողորմ ասացէք, եւ ան ձեզ սղորմեայք ամէն:»

Ի՛շ 318 բ (Ընացեալ կնոջ պատմութիւնը գրուցին): Յիշեցէք զպարգաւազ արար լիբգոր եւ զասակ առակք զնի:

4.

Ք Ա Ր Ո Ջ Գ Ի Բ

?

ԹՄԻՂԻԹ 455, էՃ900 (նշանակուած է 492 թուով, իսկ փախուցուած է էՃ 166, անիւն նն 85 bis, 284 bis, 290 bis, 291 bis): — ՄԾԹՈՒԹԻԹԻՆՆ 20X15X8 սմ.: ԳՐԻԹԻԹԻՆՆ միասին: Գրուածքը կը պարունակէ երկու որոշ մասեր, առաջինը էՃ 1-230 բ եւ երկրորդն ասոր շարունակութիւնը (231-492), որոնք տարբեր անձերու գործերն են: Գրի՛ւ Ա. մասին մէջ մծծ եւ մացուր նսար, իսկ Բ. մասին մէջ մանը եւ սղեղնար, առը՛ւ Ա. մասին մէջ 27, Բ. մասին մէջ զանազան, այն է 30-37, թաւորը՝ սեւ: Նիւի՛Թ Ա. մասը մարտը եւ ողորմ թուով, Բ. ը անողորմ եւ նուազ լաւ: ԿԱՅՈ՛Մ կաշնպատ ստեղծութիւն: ՀԱՆԳԱՄԱՄԷ Ա. մասը մարտը, Բ. ը քիչ մը անպատու եւ շատ խանձալ: ԴԱՅԱՄԻ՛Ս ԹՈՒՂԻԹ էՃ 3 բ, 384 բ, 392 բ եւ 468 բ, որու վրայ յետոյ գրչափորձ մը նոյնութեւ թղ. 230, 468 եւն կիսովին կտրուած հանդուածն: Լուսանցազարդներ եւ կարծիատառ սկզբնատողներ կան Ա. մասին մէջ, իսկ Բ. մասին մէջ լուսանցազարդները նսարակ ուղտազծող են առանց ներքին եւ շատ անյայտող: Իսկ կարմրատողներ քիչ կան: Գրի՛2, Ա. մասին կիրակի երեք, Բ. մասին չորակա վարդապետ, որուն տող տակ օգնուած է ստացուող Յովնանեւն բանասէ: Տեղ, կազմով եւ թուական չեն նշանակուած:

Մատենան է ՔՐԵՂԻԹԻՐ, որ կը պարունակէ
Ի՛շ 1—3 ա 8անիւ: Ի՛շ 4 ա 384 ա քարդոջ
ներք. էՃ 385 ա—392 ա քարտածներ ոսկեփա-
րիկէն, ինչպէս «Կախ եւ առաջին որ ասէն թէ
խառնատիրութիւն է գիտութիւն գլխիցն, » «Եւ
զոր զաւակ եղեւ գիր նախ առ քարտածներն»,
«Առաւանդութիւնը են տասնի», «Ազգայհամար
սկիսով յաղամայ», «2օրեւորութիւնը քարտարէք»,
«Աղօթք», Ո՛Վ յոր ամ իմ յս ջա բան ճոր», «Ցաղ,
գոհար վարդ ինքեայդուն, » Ի՛շ 393 ա քարտիները
կը շարունակուին մինչեւ վերջ՝ 489 ա—492 բ խառն
կերպով եւ աղտուր գրութեամբ յիշատակարանը,
թաթարերէն երգեր «Թայգալ զայիւրած ասն-
կայ», «պու կուս ըլլալի կարուստ», հոն, Ցաղ
«Սաղմունս հայ ե երկնային», «Հնչեալ հայմունքն

զանազան (հոգեբան անուններն ստանաւորով),
«Բառանկիւն թուերու բացատրութիւնը, դեղեր,
այս բուլըր իբր բուն գրքէն գուր են:

ԾԵԼԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԻ. Ա. մասէն, էՃ 51 ա.
«Եւ զն զանարժան գծող արժանի արացեւ ողորմուն
իւրոյ քն փրկին մոր, ամէն, — էՃ 63 ա. «Եւ զն
զմեղաւոր գծող յիշան, — էՃ 216 ա «որ արգաւորէն
է ամենեցուն արդարանել զմեղաւոր գծողը նը զմեղաւոր
կիւրէւ երէն, եւ զմանեւն էՃ քն զՅԻ՛Թ ծնաւը իմ», եւ
նմ փառք յսան ամէն,»

Բ. մասին մէջ յիշատակութիւնները շատ բազ-
մաթիւ են, գրեթէ ամէն քարդէ վերջ՝ քարդին օրհ-
նէրներուն հետ յարմարեցնելով յիշուած է ստացող
Ծովհաննէս վարդապետը, եւ հազիւ ուրիշ գրչելը կա-
րենք յիշատակութիւններն են:

Ի՛շ 274 ա. «Թորոյ փրկեցէ ջն ան զգծող
գրոցս զըւկաւ վրոյ, եւ զտացող զտէր յոհանէս գրոց
աշակերան եւ զծնալ զիւր, զհայրն զպին զհայնէն, եւ
զպարն զչա՛հ շահ ծաւրթան եւ զեղբարքն զպարն միւր-
զայ զանն (մէկ տող բաց) եւ զազգականքն առհասարակ
ամէն, եւ եղիցէ եղիցէ ամէն,» Կրեթէ նոյն բառերով
նաեւ էՃ 283 բ, ուր բաց թողուած մտքը լրացուն
«Եւ զպին միւրպայն եւ զուրիշ իւրեանցն,»

Ի՛շ 285 բ - 288 ա, ստորին լուսանցքներուն վրայ
«Թէ կուգեւ, որ մեղաց ապարիտ յառաւ ի մեղաց
պատճառէն հեռու կաց...» եւն խրատներ:

Ի՛շ 290 bis բ (ստորին լուսանցքին վրայ): Ա՛յլ
եւ զտէր յոհանէս արի եւ զալ անգրիկն եւ սօփեստէս
գրոց աշխտն, որ զարդիլ էր յայ խառնուէ, խոնհալ,
համբարուէ, սրբուէ, եւ մալուրէ որ էր կերպիւն փոց
համարուն նայ, որ խորդը եղեւ փափակաւաք, այս
անձային բանին, յիշեցէ զնայ ի ժամ ոք պարիցն, առ-
աջին անձանց գառն նայ, եւ ան զնեզ յիշէ իւր առաւա
բիւն ամէն:

Ի՛շ 348 ա (ստորին լուսանցքին վրայ կարմրատառ)
Ջմեղաք զառաքեալ թորոս աղաւթ յիշել ի սը:

Ի՛շ 354 բ (ստորին լուսանցքին վրայ բուն գրչէն)
«Ա՛յլ եւ ի ժամ արտատացն յիշեցէ, յաղաւթն ձեր
զտէր թորոս գրոց աշխտն որ բանիս պատճառ եղեւ,
եւ հպլ բ՛ք պատճառ լինի, ինչոցէ յայ նը մեղաց
թողուին եւ ի մեղաց պատուութի, եւ ան զնեզ յիշէ
յիւր արքայութն ամէն,»

Ի՛շ 358 բ (ստորին լուսանցքին վրայ): «Ա՛յլ եւ
զտէր զուկաւ գրոց աշխտն յիշեցէ ի մեղաքախալ
յանդիւս ձեր, եւ ան զնեզ յիշէ, Որ էր նայ ի գողթան
գառաւէն խիտ հեզ եւ խոնարհ մարդ նայ յորս հանգիւ
ու բանի ան, եւ ինքորեցէ յայ որ փրկէ զնայ յամ՝
շարէ,»

Ի՛շ 366 բ (ստորին լուսանցքին վրայ): Ա՛յլ եւ
զտէր միւրոյ գրոց աշխտն որ էր յիւրիւն քարդերու-
նեաց, որ զարդիլ էր յայ յ. Ե. արփան շոհալաք, եւ
սրբուէ, համբարուէ, եւ առքիւնուէ, յիշեցէ ան չի միա-
նին անձանց յիշին ի յս յաղաւթն ձեր, եւ ան զնեզ
յիւր արքայութն ամէն:

Ի՛շ 367 բ. Որ եւ ալ ձանի արացեւ այն ան օրը-
մեթէն եւ մեղաց թողուէ զտէր յոհանէս գրոց աշխտն
եւ զծնաւայն իւր զհայրն զպին զհայնէն եւ զպարն
զառաւաթան եւ զեղբարքն եւ զմ զ աղապանքն, ջիշէ
զեւապիւր յանցանաց նը, եւ զրէ զանուն նը ի գիրն

կենաց, եւ զտէր յոյճանէն բարով հասուցանէ ի յաստիճան վրայուն, եւ անփորձ ի մեղաց եւ անասան պատէ մկնիւն ի խորին ծնունդ, ամէն:

377 ա. Անմեղապիւր լուրսը ով նրբ ընթերցողք զի կար մեր այս էր աշխատանք անհարմար շարադրելու:

883 ա. Ով նրբ ընթերցողք յիշեցէ ի քն զմեղաք մեռեալ ոգին զմեղապարտ ոչանէն թողուն շնորհեցէ անբոխի. թեպէտ փափաք ունէնք զքարոզս զրկել մեք անձանաթ իւր քարաբուծի. ու թուիտս աւեր իր թողութի արեք մեր տկարուն:

Ի՞նչ 421 ա. Որ ինքն ի մէջ հնոցին, եւ փրկեցէր զերես մանկունն նոյն ողբունքն փրկեալ, զյճանէն վրայ ի մեղաց եւ յամ շար փորձանաց, եւ արժիք արար անմահ կենացի. եւ երկնից արարուն, զինքն եւ զմեռալ իւր եւ զմ գ ազգին ամէն:

Ի՞նչ 440 ա. Ձառ իմում աղքատ կարի զենդիրս քո կատարելի, տէր յոյճանէ այլ ցանկալի եւ հրէնց փափաքելի, այլ շնորհաւոր քեզ եղիցի եւ փրկելի հոգող լիցի. տոն տացէ քեզ բնիւր բարի. յիշման աննեղ զմեք արժանի, եւ քո ծնաւազն նմի, որք կենդանի որք ի հոգի, ամենեցուն աւհարակ ուն տերանց ողբունցի, ամէն եւ եղիցի եղիցի ամէն: Ով՞ որ անէ կիրաւաբան, շնորթն ի բուռն կենաց խափան, հետ սատանին է միտաւոր, բաժին չուիք, յաբայտ լինէ, ինչ աւգուտ է շատ դատին երբ նմ չտայ: միայն լանայն է, նոյ տայն. թէ նմ չտայ լանայն զուր եւ անօգուտ է:

Ի՞նչ 453 ա. «Եւ յայժմ անկէ է վն ձեռնադրութիւն որոյ արժանի արացէ տոն նմ զանորժանս եւ զանպիտանս եւ զէսր քանքարայ պարտականս զոչանէն մեղաց թողութիւն ամէն:

Ի՞նչ 468 ա. եւս առաւել զոչանէն մեղաք լսեալս մեղաց թողութիւն արժան անէ եւ իւր արարութենէն մասն եւ բաժին պարգեւէ արարին նմ ամէն:

Ի՞նչ 485 ա. Ով պատուական եւ որբապառ աւսումն նասեր եւ նմատէր եղբայր տէր յոյճանէ աշակերտ բանին կենաց, ի ժողի ձեռնարկ ծաղիկ վարդ խնդրեալ. այժմ բարձր է իմաստունին եւ որբուն տախարհէն. եւ ես մոք մոքմէ, եւս մտաւք կուրջ. եւ տրամաք թաղակաւն, զրեցի զքրիստոս ըստ խնդրուածոց սրտի քո. այլ շնորհաւոր քեզ եղիցի, եւ քո հոգող եւ քո ծնաւազն հոգող փրկութեան պատճառ. լինի կողողէ վայելեն զդոյն եւ հասանիս ի խորին ծերութի անփորձ եւ անասան կենաւք ան մեւ եղեցի եղիցի ամէն: (Ստոր տակ նոր գրէ մը) Որ զտրեւելիք կամ զուրիթ կամ զպաք աղաւ հացիցն... լուծանէ եւն:

Ի՞նչ 490 բ (տարբեր գրէ). յիշեցէ ի մաքրափայլ յարգութի մեր զխաթուն խանապէն եւ զհայրն զկիրաւուն եւ զմայրն զմարգարտն եւ զվրիպէն... եւ զմեծ պապն իւր զարգուն: ի թեբանով եւ բոլոր սրտիւ նմ պարմի սասցէ իւրեանց հոգայն որ զ(6)ղաւ ետուր ու պրկիս ի գերութենէն ապստեց, նմ զիւր հոգին աւգատն ի դաւաւ գոհոյց, ամէն:

Ի՞նչ 491 ա (նոյն գրէն) յիշեցէ ի մաքրափայլ յարգութի մեր զխաթուն խանապէն եւ զհայրն զկիրաւուն եւ զմայրն զմարգարտն եւ զվրիպէն... եւ զմեծ պապն իւր զարգուն: ի թեբանով եւ բոլոր սրտիւ նմ պարմի սասցէ իւրեանց հոգայն որ զ(6)ղաւ ետուր ու պրկիս ի գերութենէն ապստեց, նմ զիւր հոգին աւգատն ի դաւաւ գոհոյց, ամէն:

Ի՞նչ 492 ա. նմ ողբում սասցէ խանի եւ իւր ձեռնայն եւ իւր կողակցին պետարին փշին որ մասնակցից եղեւ այս գրոցս եւ ետուր ազատել ի ձեռաց առնաւորաց:

Ի՞նչ 492 բ. նմ ողբում խնդապէն նոյն խալիկայ (— գրգռ երես ժաման:

Չնչ յիշէր մանրամասն մնացեալ բազմաթիւ յիշատակութիւնները՝ որոնց մէջ միայն տաղապուր կը լիւրտի, ինչպէս 450 ա «որով ողբում ըստացողի գրոցս մեղապարտ սճանիւրս եւ ծնաւազն իր ամէն». կամ 408 բ «եւս առաւել զոչանէն վրայ եւ զմեռալ իւր ամէն», Ստեղծ մտաւորապէս նման մեւերով 241 բ. 245 բ. 271 բ. 292 ա. 295 ա. 304 բ. 310 բ. 318 ա. 325 ա. 329 ա. 333 ա. 339 բ. 340 ա. 348 ա. 355 ա. 359 ա. 361 ա. 362 բ. 363 բ. 371 բ. 385 ա. 388 ա. 390 ա. 392 ա. 408 ա. 412 բ. 417 ա. 424 բ. 428 բ. 434 ա. 438 ա. 477 ա. 489 ա.:

Գլխաւոր յիշատակներ (էջ 489 բ). Ա՜ն ողբում յոյճանիւր. զգրքս գրել տակէ վարդապետին. քն հնգիցի իւր հոգին, եւ ողբում իր ծնաւազն. եւ որ ինչ զնայ ի բարին, իւր զիր մեղան զնշեցին. Ով պատուական նր քահանայ թէ վարդապետ եւ կամ արեղայ կաթողիկոս կամ մահաւորայ որք հնգիպիւր առ ի սմայ թէ քարոզ քեզ պիտեմք. եւ կարգադր սիրտ քո ցանկալ կաննեալ ատանն եւ քարոզեալ եւ զքո մեղաց աղաւ լուսայ: Եղբայր լսէ դասն ի սմայ եւ զքաւորոս կատարեալ. քարոզ գայնէ է հաս լկայ անմահութիւն աղբիւր է ողբ զպատու կարի եւ քարոզեալ նմ զքո մեղքն զնշեալ. եւ զոչանէն ծառայոյ յիշեալ. եւ զուստացող քարոզի եւ զոչանէն ծարթիցն տաւ. քն իւր ողբումս եւ զանման մեղքն ոչ յիշեալ ամէն. արարին նմ իւր մեղաց թողութի շնորհեալ ամէն:

5.

ՔԱՐԴԶԳԻՐԸ ԳՐ. ՏԱԹԵԽԱՑԻՈՅ

(1679-էն. առաջ):

ԹՈՒՂՈՐԸ 616, ասանց հաշուելու սկիզբի մէկ եւ վերջի երկու թուով մագաղաթները. (նշանակուած է թիւ. 619, լայց մոդուսով են սկիզբի երկու դասարկ թուով: 233, 374, 588 եւ 599. կրկին են նշանակուած 112, 130, 236, 321, 405, 415, 458, 471, 527): — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԻՆ 26X20X9 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆ միասին, մաքուր եւ ինքնամոտ ուղաղործեալ: — ԳԻՐ քուրդեր, տող 30. թիւանք սեւ. սկզբնատողները եւ սկզբնատողները կարծր քարաքարուն: — ՆՈՒԹ՝ մաքուր թուով: — ԿԱՅՐ՝ կաշեպատ տախտակ: — ՀԱՆԳԱՄԱՐՆԸ շատ լաւ: ԳԻՏԱՐԻ ԹՈՒՂՈՐ՝ սկիզբի երկու թուով, էջ 11 ա-բ, 617 բ 619 բ, ՆՈՒՄԱՆԵՆ եւ պահպանակներ: Լուսանցողադրեալ կան զլուիններուն սկիզբը եւ մէկ ինքան միջակ արունստով: — ԳՐԻՉ Մարդոս զպիր թիւ Գրիգոր. տաղապուր Միքայէլ վարդապետ. տնը եւ թուական շին յիշուած:

ԳԻՆԵՆԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆԸ. (առաջին պարագ էջին վրայ տարբեր գրէ) ծառայ նոյն տղապար. 68 քեր ծառայ նոյն թիւն աճիւր, աճիւր յաւիտ անսով տասն: 306 բ. Որ ողբում տաղապուր գրոյ միքայէլ բառունակներն: Ա՜ն:

812 բ. Թիշեցէ զտաղապուր սորա զերեւակի զքաւորաբունակներն: ՁՏԵՐ ՄՐ-քայէլ վրայ: Ով նր ընթերցողք. եւ զն զանպիտան զրիւն մարկոս զպիրս: 429 բ. Մահաւանք զտաղապուր նր տաւախ զքաւորաբունակներն մեր գաղ Միքայէլ վրայ: եւ նմ փոք յաւան ամէն:

464թ. Գեղեցեք ի քն զտաղող տառն զՄի-
բայել վրդպն եւ զգրիգոր փոռն գրիշ յԵղեցեք ի քն:
478ա. Ստորին լուսանցքին վրայ կնիք մը կայ
“պետրոս եղիսկոպոս” մակագրութեամբ:

Վերջին մագաղաթեայ զահպանակին վրայ տաղ
գրէն, շքեղագէտ մասն տնկիր ուսի, յետոյ ուսին
ծակիր շքեղագէտն ծակին մըջէն անցու թշ ի տարի
կնայ յոյն. ի. տարւոյն. ուսուցիչ գրուին կտես եւ
չծագրէին տան. ապա տա լաւ պտուղ:“

Գլխաւոր յիշատակարանին տեղը բաց թողուած է:

6.

Ն. ԱՍՏՐՈՆՈՅԻՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԿԻ

?

ԹՈՒՂԹԹ 133, էջ 364 (կրկին նշանակուած են
102 եւ 103): — ՄԾԾՈՒԹԻՒՆ՝ 27X20X2,5 սմ.: —
ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսին՝ իւրացանշիւք 22X6,5 սմ.: —
ԳԻՐ՝ Նօտը, մօտ շնագրին. տող՝ 33. Թումար՝ սեւ: —
ՆԻԽԾ՝ Թուղթ: — ՎԱՋՄ՝ Նոր կաշեկազմ: — ՎԱՆԳԱՆ՝
ՄԱՆԺ շատ մաքուր: — Դատարկ կամ պակաս Թուղթ,
լուսանցազարդ եւ կարմրատողը չկան: ԳՐԻՉ են ան-
ձնանք:

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱՐԱՆ եւն չկայ. միայն ամենէն
վերջը, էջ 364՝ երկրորդ տողացէ մը գրուած է. “պա-
տարագի (կէս տող բաց) Եղեւ տաղեայ զաւ” ի հա-
լաւ արեւանց իւրաց պշն: — (պօղոս) եւ իմէ քհնյն,
կերթ արդի տան ԶԵՐԵՂ Աղբաւոր ... ի (պապեան)
մեծի պշոյն: կզգվեցայ ի մաթիւ: Եթէ ոք զաւ
լնիկեղծն եւ ի բանիցն շահեցի յիշեցէ զվերագրեալ
քհնյն ի միայ չայր մերիւ եւ իմքն յիշալ լիցի ի քնէ
յնէ մերմէ ամեն: Ասէ զուր հասարակ գրչափորմ
մ’անգամ չկայ:

7.

ԺԱՍԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍ ԵՒ ՏՈՆԱՅՈՅՑ

(1656-էն առաջ):

ԹՈՒՂԹԹ 225, նշանակուած է 224, որովհետեւ
207 երկու անգամ է դրուած: Էջք 450: — ՄԾԾՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ 24X19,5X5,5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսին, իւրա-
քանշիւք 18X6 սմ.: — ԳԻՐ՝ խոշոր բոլորգիր, տօնա-
ցոյցի մասն աւելի մանր. Թումար՝ սեւ. տող՝ 24: —
ՆԻԽԾ՝ Թուղթ, որուն իւրաքանչիւր թերթը կազմուած
է իրարու փակցուած կրկին թերթերէ: — ՎԱՋՄ՝ կաշե-
պատ փայտ: — ՎԱՆԳԱՄԱՆԺ՝ իւշ մը փափուած. մըջին
մասերին տեղ տեղ ցնցակնք, փոսած են պատաստողն:
— Դատարկ Թուղթ 1ա, 85թ-87թ, 24ա-բ. դատարկ
չենք կնար չաշունչ իւրն քաղմանիւ պարապ թեր-
թերը՝ որոնք արաշ կնած են իրարու փակցուած թեր-
թերուն քաղուելով: — Լուսանցազարդներ, էջ 4ա եւ
88ա դրուած խորանշիւք յաղո ըն. սկզբնատողը
կարծրորդ: — Գրիչ՝ Սաղմբէլ եւ Վերմանէս: Թուակամ
1656-էն առաջ:

Մասնաւոր կը պարունակէ երեք տարբեր
գրքեր. 1—87թ Ժաճախ. 88ա—197թ Սաղմբէլ.
եւ 198ա—223թ Տօնացոյց.

Առաջին երկուքը կրնան բլաւ նշն գրէն,
որ է Առաքել երեց, իսկ երրորդին գրիշն է
Վերմանէս:

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱՐԱՆԻԹԻՒՆԻՔ. Ժամացոյցին մէջ,
էջ 66թ. “Արգ գրեցաւ տետրս այս եւ Նորոգեցաւ
գիրս այս. Եղեցին ու. Մ. Բ. եւ վեց (= 1697). Անուամբ
մեղաւոր առաւ իրիցն. որք հանգիստից յյոք. եւ զուգ
յիշեալ իմիւք ի քնէ նոյն:

Էջ 85ա, տարբեր գրէն. “Որ ողորմի լատացոյցի.
նր գրոյն. խանգվէլաւ. եւ իւր կողակցին. մարկին.
եւ իւր արջոյն խաչկին. եմովքին. աղափին. արեւին
եւ իւր գագեթացն շիրաղին. խերին. եւ մերն իւր
կուրգաատին. եւ յարեան մերձաւորացն. ողորմի տա-
ցէր. եւ նծ ձեզ ողորմի իւր միւսանգամ գայլատեանն.
ամեն. Թվ. ա. Ժ. (= 1656) առաջ նր Ժամացոյցը.
եւ առաջ վախճմ. նր ամենափրկին: Եւ ով ոք հանել
չանայ նր եկիցը. Նգովեալ եղիցի. նր առաքելոց. եւ
նր մարգարէից ամեն:“

Սաղմբին մէջ ոչ մը յիշատակագրութեան:

Տօնացոյցին, էջ 208ա բուն գրէն “Եւ զիս
մըլք վրդաւեւ երեցս Եղեայ ի նր իւշնէն:

Էջ 223թ, Կտար գրէն. “Աժ ողորմի միջպէլին
եւ իւր ծնողացն շիրաղին եւ արջոյն նաճաղեղին որ
Նորոգեցաւ յայս յառեմին իւր հալալ ընչիցն որ ետու
նր ամենափրկիւն եկչին իմ վախճմ (= 1692) նաժ
ողորմ իւր հանգուցըլ արջոյն խաչկին:“

Նսոր տակ ուրիշ գրէն. “Եւ ոք վրդաւեւ եկի
աղաթի Թվ. առաջ (1695):“

Եթէ երկրորդ յիշատակագրութեան թուականը
(1856) ստորդ է, պէտք է կարծել թէ Առաքել երեց
կերթը Նորագոյ մ’է միայն՝ 1697 թուան, որով ձեռա-
գիրը ասի շատ աւելի իմն թուէ է. Թերեւս եւ բուն
գրիշը վրձնաւեւն ըլլայ՝ որ գրեր է նաեւ Տօնացոյցը:

Գլխաւոր յիշատակարաններուն տեղը բաց է
թողուած էջ 85—87 եւ 224:

8.

ՔԱՐՈՂԳԻՐՔ ՍԻՄԵՈՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՌՄԻԹ — 1820:

ԹՈՒՂԹԹ 165, էջ 330, չնաշուելով սկիզբէն եւ
վերջէն երեք թերթ՝ իւր պահպանակ: — ՄԾԾՈՒԹԻՒՆ՝
33X21X2,5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միսսին, մաքուր գրչով:
ԳԻՐ՝ արդի Նօտը. Թումար՝ սեւ. տող՝ 34: ՆԻԽԾ՝ Թուղթ:
— ՎԱՋՄ՝ Նոր քաղաւազմ: ՎԱՆԳԱՄԱՆԺ շատ մաքուր-
կազմը քիչ մը քորոտւած: Դատարկ Թուղթ առանց նա-
շունչույ պահպանանքի՝ էջ 330: Լուսանցազարդը
չկան. գլուխներուն վերնագծերը պարզ կարմրատա-
ստակին տառերը թղշնագից զարդարուն. էջ 1ա սիւ-
նաւոր ճամբա մը գրին խորագրին նամար, էջ 1թ էջ
միսսին տաճարի մեծաղոր նկարը, էջ 2ա խորանա-
գաղղ մը ըստ կարելոյն յաղո: Գրիչ՝ Գեղեց Գեղա-
մեան. տեղ՝ Ս. Էջմիածին. Թուակամ 1820:

Գրքին խորագրին է՝ էջ 1ա. “Գիրք քարու-
ղից յօրինեալ է Սիմէոն արքաւան կիթղոսէ ամ
Հայոց Երեւանցոյ: Եւ այժմ օրինակեցաւ աշխա-
տասիրութեամբ ի Գեղար. Գեղեղման, իսակամիտ
Կրիւն Երեւանցոյ ներգեւեալ միարանէ օր. Էջ-
միսսին ի վայելու անձին իւրոյ եւ ի վայելու եղբայր
սիրելեայ եւ յառաւի իսկ բարեկամաց: Ի Էջ-
բապետութեան Տն ի Երեւանյ գեղերմանիկ արդիկար
կիթղոսի ամ Հայոց, եւ հեղաճարարը Տպուսա-
պետ ի Երեւան բանաստ Տօնիցս յանձնեցելոյ ի

Տեառնէ: Յամբան 1820, փետր. 20. Եւ ի թուականիս Հայոց ՌՄԿԻ, ի լուսակառոյց եւ երկնահանգէս մայր սբ Աթոռն էլմիածին:

9.

ԱՍՏՈՒԹԱՆՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՏՐՈՒ ՎՐԴ.

ՓԵՐՈՒՍԵՒՆ

ՌՄԿԳ = 1824:

ԹՈՒԿԹԻՔ 76, Նշանակուած է միայն էլ 1-137, ուր 135 երկու անգամ: — ՄԵԾՈՒՈՒԹԻՒՆ՝ 27×19.5×1.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին, կանոնաւոր: — ԳԻՐ՝ ՆՈՐԹ, թանաք սեւ, տող՝ 31: — ՆԻԻԹ թուղթ: ԿԱԶՄ՝ ՆՈՐ կուշկազմ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԷՔ շատ մաքուր: — Դատարկ թուղթ սեղազն 5 էլ, վերջէն երեք թուղթ, մէջէն էլ 93, 94: — Զարդեր շուն: Ընդ ամէնը երկու թղթազն, վերնագրերը միայն կարմիր: ԳՐԻՉ՝ Մարգիս Պուտաղան: ԹՈՒՆԱՎԱՆ՝ ՌՄԿԳ յուլիս 1:

Աւաթին էջին վրայ գրուած է խորագիրը. «Գիրք որ կոչի Ամսամանութիւն: Արարեալ Տոս Գեարոսի Վարդապետի Նախկինանցույ Աշխատւած» որ կոչի փերթնութիւն. Էր աս բնիկ միաբան որոյ էլմիածնի: Մեծի քահանայ Հայկազեան: Որ եւ շարադրեալ եւ ի լոյս անէալ է քառս Այ, եւ ի յօգուտ լուսաւորութեան մանկանց սոյն եկեղեցւոյ, եւ մանաւորէք ուսումնասեր բարունեացն Բարդուղայ: ի Հայրապետութեան եւ Տեառն Սիւնոնի Սրտաշան եւ գիտական կիւնդիկոսին ԱՄ. Հայոց: Եւ ի Պարզութեան Սբ Երուսաղեմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ, Տոս Եփեսոսի եւ Տոս Զաքարիա՝ ճգնակի եւ Ազգայն Սրբն Արեւիկայ, Յամի կենարան մերոյ 1773, եւ Տեառն Թուականի ՌՄԿԳ: Որոյն իսկ օրինակեցաւ մեծաւ գրուշուութեամբ (ակնածութեամբ վարժէն իմոյ Մովսիս Բազմաշատի Կարեւոր), ձեռնարկ նուստ եւ նորակիրթ Սարգսիս Պուտաղան: ի ՌՄԿԳ թուոյ, եւ յուլիսի ամի: ի վարժարանի յեկեղեցւոյ Պանդոկին Հաստատելոյ: Հրամանաւ յիշեալ վարժէիս:

10.

ԱՆՏԱՌ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՄՍԱՅՍԱՆՆ ԵՒ ԿՏԱԿ ՉԱՐԶԱՐԱՆԱՅ

1817 եւ 1842:

ԹՈՒԿԹԻՔ 88, էլ 176: — ՄԵԾՈՒՈՒԹԻՒՆ՝ 32×22 ×2 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկուս, եւրոպայի 29×8 սմ.: — ԳԻՐ՝ ՆՈՐԹ, թանաք սեւ, տող 41, տեղ տեղ մինչեւ 63: — ՆԻԻԹ թուղթ: — ԿԱԶՄ՝ կուշկա լաւան տախտակ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԷՔ բաւական լաւ: — Զարդեր եւ կարմիրտաղեր շին: — Գիրք խորալէ եպս. Կ. Պօլսեցի եւ տիբացու Մսերոս. թուական՝ 1817 եւ 1842, տեղ Ս. էլմիածին:

Աւաթին էջին վրայ կը կարդանք. «Գիրք կոչեցեալ սեր Այ. որ ասի Անտառ. Նորագոյն մտածմանց, հիմնելոյ ի հեղինակութենէ Սբ. Գրոց. ի որոյ Հայոց եւ յայլոց վրդպոյց եկեղեցւոյ սոյն: Եսարմարացեանիւ ամից յաւ աւարցն կիրակիից ի մէջ տառնոյն եւ հաստարկ տանից: ի յարգելի

Տն Արեւսանդր Բայամանթօ կոչեցեալ մեծնացւոյէ ըստից բարոյն: Թարգմանեալ յիսապական լեզուէ ի Հայկական բարբառ Ի Ղուկաս Վրդպոէ խորբերթցոյ: Յամի փրկէին մերոյ Եփ 1741. Ըստ ինքրոյ Արհի եւ պանծալի եպոսի Տն Տն Յաննուս պատարարին Կոստանդնուպոլսոյ. ի Կոստանդնուպոլսի քաղաքի: Վերստին օրինակեալ մեծաւ գրուշութեամբ եւ աշխատութեամբ ձեռք Կոստանդնուպոլսեցի իւրայլէլ խնարհ Յպոխ. ի Հայրապետութեան լուսակառոյց քահանայ Սբ. էլմիածնի հոգիամեր ծնողին իմոյ Եփեսի սրբաշխատար Հայրապետին ամ Հայոց. Յամի փրկելու մերոյ 1817 եւ յամենան փարթարի 20ին սկսեալ մեծաւ Զանիւ. ի լուսակառոյց Աթոռն Սբ. էլմիածին:

ՅԻՇԱՍԱԿԱՎՐՈՒԹԻՒՆ. Աւաթին էջին

գրաւորութեան մէջ կը նկատենք. «Հարութեւն պէհա-նով», «Մարտիրոս Ժայրապոյց վրդպո», «Թոմաս վրդպո», «Նազար մարտիրոսով», «Սիւստակ եւ սեր ձյ գիրք բարագի իւրայլէլ Արեւիկի. որ եւ յիշատակ Թոմաս վրդպո, ի վանս Երն բարթեղիմեանի, 1835 ամի եւ ի թոսին փրկէ», «Եփեսակ եւ սեր ձյ գիրքըս անծան ուր ըստփոթ յան 1843 չ»:

Էլ 9թ. 15թ. 51թ. լուսանցեցնուո. մէջ կնիք մի «Բ. Ժ. Թոմաս վրդպո. 1831, մակաղութեամբ»:

Էլ 75ա. «Միշեւ ցոյսվայր գրելու իմում, հրաման եղեւ ի հոգիամեր ծնողէն իմիւ, լինիլ է պաշտօնի Աւաթնորդութեան, ի վերայ նախկին լուսաւորչին մերոյ՝ նրբիւ Աւգիլոյ բրթիշմար ի հրաշարկ վանիցն, եւ բոլոր թէ մի ու վիճակի նաքին. որոյ հնազանդեալ, առժամայն ի նոյն պաշտօնի զաւանդաց հետեւեալով, մնաց այս գործ անկատար: Ուստի ի նոյն ամի 1817 եւ յուլիսի 15թ. Եւրոյ ի Տր Աթոռն եւ եկաք ի պաշտօն Աւաթնորդութեան մերոյ՝ Ավագապարե վիճակ մեր ի Միւմա. որ եւ Ամենակարգ Ամն մեր մշակ թաց ամիթոյ տարացէ»:

Սեր Անտառոյ լէ. զվառն սկիզբը կիսատար մնալով, էլ 75թ կը սկսի «կապ շարարանաց եւ խաչելութեան Տեառն մերոյ եւ փրկելու Յն Գն, շաբաթըցեալ ի Յակովբ պատարարէ Ամարան վրդպո», Այս կտակը կը բռնէ էլ 75թ—87թ:

Էլ 75թ. «Իսաակեան տիրացաւ Աւգիլ»:

Էլ 86թ. «Ես վարդան տիրացաւ կառքապաղմցի քալաւ ապեց յազգիականց որ կոչի Ժամարով. թիկն Լուր»:

Էլ 87թ. «Դանթութեան ինչ առ բարեւեր յանձնին: Արգ գիտելի զի 1842 ամին եւ յուշմարի իբր 9ին հանդիպեալ եղիկոսոյ թովմաս շնորհաւանկ վրդպոն միաբան սքնէ առքեղցն բարդուղիմետի եւ հոստել առ ընթերց միմեան առ ի վայելէլ սերն այն որ ի վաղեց իսկ հետէ ունեւար մեք առ Իրեւն: Ի անկեղծ արեւ զոր միջոց իմն չէաք տեսնէ միմեան: յետ վայելման սիրոյս այսմիկ նապին տեսնելն տեսայ զայս սեր ձյն ի նմա: Քանիցս համարակեցեալ ինդրել վայս մասեան ի նմանէ բայց պատկառանք երեսացս արեւել. եւ զինք ինչ աւուր սիրաշարեցայ վայելման նը մերժելով պակասաւան ինդրեցի. եւ նա որ փոյնիւ եւ առ բարին շնորհաց զիրոս հիւսոյ բայց աւանդեաց ինչ զրեւ զիտմիւ ի վերջ գրոյս որ կայր տեղի գրոյս եւ եւ նուստառ յանձն առի ի գրել սկսեալ ի 1842 թն

և և յանձնարար 17ին և և աւարտեալ նոյն յանձնարար 21ին շնորհեաւ նայ և և օգնականութիւն շնորհ բարձրագոյն օգնական և և ինչիւն անդին իշատակ հազար ինչ և և իշատակ ծնողաց և և յեզրարդ և և համայն իմանոց և և ի փառս ամենբարեանցելոյ կուսին մարիամե լիճանին. եղև ի նր գիւղեր և և կենդեցին ի արժե մարդկէ արդ ձեռն հաստավանդոյ յշ :

11.

ԳԻՐՔ ՊԱՐԱՊՄԱՆՅ Ս. ԿԻՐՐԴԻ

ՌՃԽ = 1691:

ՌՈՂԻԹԻՔ 274. Խառնին գրեւը սկիզբէն չորս և և վերջէն հոթը պարտապ թողնելը թողում թուղարած է թուղները ա-մկ. Նոր քրտակարգողին արտ թուան-շանները սկսալաշտոն են: — ՄԾԺՈՒԹԻՔԻՆ 22X16X5 սմ: ԳՐՈՒԹԻՔԻՆ երկուսն, իւրաքանչիւրը 16X5, մարդը և և զոնեցիկ գրուցեման: — ԳԻՐ քուղորին, թմաք սեւ, տող 28: — Նիւիթ հաստ և և յոնոր թուղ: ՆԱՋԻՔ կաշեպատ տախտակէ: կաշին վրայ փորագրուած են նոյրը գարդը և և հետեւեալ իշատակութիւնը. «գրեցաւ և և կապեցաւ ձեռնար արարի թին. ՌՃԽ: — ՀԱՆ-ԳԱՄԱՆԻՔ արտաքինը և և զգրին սկզբի մասերը շատ մարդու- քայք միջին մասերը խոնաւութիւնէ պապէս սեւցած ու փտած, որ ծնոյն պարզ շօշափում մը ան-միշտակէս կը փռէ թղծերը: — Դատարակ թուղը, սկիզբէն 5 թնթ, վերջէն 7 թնթ, և և էլ 225 ա-ք և և 263 ք: — Լուսանցազարդին կան զուռններուն սկիզբը-վերնագիրները կարմիր, 4 և և մէկ խորան քաւական յաշուղ: — ԳՐՈՂ Ագարիս դպիւր. տղ Նոր Հուղայ թուական 1691:

Մատենան կը պարունակէ էլ 2 ա—բ ցանին. էլ 4 ա — 224 բ ԳԻՐ պարտապայ. որ այստեղ ին գլխով կիսատ կը մնայ. մէկ թերթ արտ թուղը լետայ կը շարունակուի էլ 226 ա Սրբոյն կի-պրիստին եպիսկոպոսի ինչիւն յիշուի... յաղագրողը մու-թեան ճառէն և և մինչեւ 228 ա, ուր կը գրուի կիւրդի իշատակարարն: Աթուհեան և և կուգան էլ 228 ա Երանդելոյ կիւրդի եպիսկոպոսի լաշեքի ինչիւն էլ 228 ա թուղը ի կիւրդի եպիսկոպոսի տը. 239 ա թուղը ի կիւրդի 249 ա Վարդան վեղապի արարեալ Բաղդաք ծովուց և և յեւթարդ, 258 ա Բաղդաք ժողովելոյ հայրապետաց և և լաշեքի կամ լաշեքի եղև. 260 ա վանս անորին կա-նայ տա... պատմաճանն մնային որ էր փորան-կեալ... 261 բ պատմաճ. խառնարանն Զատիկին հառնուի: Պարտապանց գրքին մէջ լուսանցներու վրայ երբեմն կան նաեւ լուծմանց կիւրդի:

ԹԻՇԱՍԱԿԱՊԻՐՈՒԹԻՔԻՆ Ե. էլ 2 բ. և և արդ-հու-գիւ յոյն և և արուսէկ պարտապայ. պարտապանց իշատակ տի Նր նախալկային վանքին. եթէ որ հանդիցէ. և և կամ վաճառեցէ. մասն յաղային և և խա-շահանաց ի դատարանին քի գանցեցէ քն զնա. ի հուրն անչէլ: ի թ վին աճէն տիկ զայս:

էլ 238 բ. Արդ. յերես անկեալ աղանձ հանդի-պողաց և և կարգադրաց. ինչեպիս ի մարտափայ-լաղովն և և գր. զմիջոց զաւանեալ գրիւն ապարիս սուսանեալ ձեռող: Եւ գնեցին իմ զմիջոցէ հէն և և եղախիտան. Կ. զմիջակցին իմ յուսպին և և զգուստին իմ եղախիտան որը հնգուցեալք են ի քն. և և զորքին իմ

պրոյիտորան. և և զուգ յիշեալ լիւիւր ի քնէ: Թվինն աճն զընթ:

ԳԻՐԻՐԻՐ իշուումը. էլ 262 բ. «Փառք հա-մագոյ գուգափառ հաւատարապատին նր երրորդութեն հոր և և որդոյ և և հոգեւոյն սրբոյ յառաջ քան զնր յաւիտեան ամեն: Հնորդացն իմ հոգեւոյն և և կարողութիւն նորին. որ ետ ինձ կարողութիւն, ծնր և և տկար անձին իմոյ. յանդ և և յաւարտ հասանել նր զդրոյս, պա-րագմանց. սրբոյն կիւրդի տղէքսանցիւր չհոյի արա-րեալ և և իշանց յաւիտեալ իւր սրբոյ: Լատարակ կա-տարեցաւ հոգիակեցոյց և և ցանկալի դիմա որ զմիջոց-գուին քի և և զտերեւեւին որ կանց ի վր երկրի. զամեն անկեւրի մկնեալ և և նրն կիւրդ. յգոգ հեւ-ձուածութիւն, անուղղափառ արանց և և անիմաստից: Որոյ յայպիսի բռնակ փարթեմութիւն համեմտեալ և և փափագող եղէ և և զնուառ և և միջոց զաւանեալ անարտաք և և անարհեստ սուտանուն ապարիս զպիրս և և ծնր զուղ և և զրեցէ օրիով ի վայելողաց և և ով որ կարգադր և և ինչեպէ զաւանեալ մեղք: Եւ պր. կատարեցաւ ի գրեց, ի թուականութիւն հայոց աճն ի մարտի ամայ ին ի շոջ քաղաք. որ այժմ առաջանս արտաձային, ի գեղաքիցի լուղայու. լուր քալանեաւ նր բեկեւեւեալ եկեղեցոյ: Ի թգրուէ պարսից շահու-մին. և և ի հրապարակ անաւն եղապարու. և և աղբարա-նոց աղանձ անարհեստ խոշոր զդրոյ. անմեղաքի լուրք զէ կարն մը այդ է. և և ոչ անէլ գրեման, Եւ եթէ սխալ ինչ ի մմա գտեալ լիւիւր թուղին շնորհ-ցէ անպիտան ծառայողք. բաւանց զսխալութիւն սորին. և և զուգ վարան ի քն անուալք:

Աղանձ գնեց պատուական հարք և և երբեք իմ. որը հանգիպիլք յայտ տառն. յաւեանցի տեսանելով, կամ կարգադր, ինչեպիս զմեղքին իմ զմիջակցէ հէն և և զեղաքին ապար իմ: Եւ զեղաքն իմ. զմիջակց վրդպան և և զյոհան հէն. և և զգրքին իմ զգուստին և և մեղքաւորն իմ. կիւրին անգամ ինչեպէ գրիւն ապարիս. և և զմիջակցին իմ. զմագուստին և և զյուսպանին, և և զորքին իմ զպրիտորան. նմ ընդ երկայն աւարտ պահեցէ: և և զգուստին իմ եղախիտան, որ հանգուցեալ է առ քն. Եւ ամէ: Եւ զուգ վարան ի քն անուալք ամեն. Հայր մը որ:

12.

ԱԻՏԱՐԱՆ

ՊՁԳ = 1434:

ՌՈՂԻԹԻՔ 323 (մողղուած են 212 և 277, կրկին անգամ Նշարանուած 220 և 273): — ՄԾԺՈՒԹԻՔԻՆ 27X19X7 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՔԻՆ երկուսն, իւրաքանչիւրը 20X5.5 սմ. շատ պարզ և և ընթերցիկ գրուցեման: — ԳԻՐ խոշոր թուղորին. թմաք սեւ. տող 20: — Նիւիթ հաստ և և ողորկ թուղ: — ՎԱՋԻՔ կաշեպատ հաստ տախտակեալ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ շատ մարդը և և նոր: — ԴԱՍԱԿԱ ՌՈՂԻԹԻՔ էլ 1 ա, 11 բ, 12 ա, 250 ա և և 323 ա-ք: — Լուսանցազարդին շատ կան. լուսանցներուն վրայ տեղ տեղ նաեւ պատկերներ: շատ լաւ համալրութիւն. սկիզբը էլ 1 բ-6 ա տուղ մեծաղիւր պատկերներ Բիւ-նոսոսի կեանքին (ամբողջ էլ ընտան) միջակ յաշուղ: Նոյնպէս չորս անուարաններուն սկիզբը կայ անուարաններուն նկարը ծածկալին: Սկզբնապողեւն կարմիր: — ԳՐՈՂ դարիթ. տեղ ընկուղագր անապատ ի 222կուծագ. թուական 1434 յունիս 29:

Մատենան է Ա-Կարան:

Կը պարունակէ էջ 1 — 6 ա նկարներ. 6բ — 11բ Եւսեբի Կարպանու եւ կանոնք. էջ 13ա — 105բ Մատթէոս. 106 ա նախագրութիւն Մարկոսի. 107 ա — 160 ա Մարկոս. 161 ա — 249բ Ղուսկոս. 251 ա — 318բ Յովհաննէս. 319 ա — 322բ յիշատակարանք:

ՅԵՇԱՅԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ. էջ 7 ա. "Ողբ լիբ, զգ ա զգագ ա ժժի, յիշան ի ադի, (Դրածկաւ գրութիւն մը որ կարծեմ կը նշանակէ գրիչը Դաւիթ. ժժի առշուշտ կը գրուի իբր իթ) (29), զգագ ա (6000—1) թերեւս փոխանակ — (7000):

էջ 29 ա. "Չըսուի՞ր զբնակ զայ ինձ ա զայս: Էջ 105 բ. "Չգրադ մի մոռանար, այլ յիշան ադ ողորմելիս:"

էջ 106 ա. "Մոյիս ժգէն, (Առաջին գրէն): Էջ 157 բ — 158 ա. "Չնախատանայ քան քի, որ գրէի յայս քարտիսի. տաշնադէի երբ քրէի. զայ եւ եղուի է յուզայի. յաւուրն աշեղ դատաստանի: Էջ 160 ա. ԲԱՂԱԺԱՄ զընթերցաւորդ. Յիշեցք զդաւիթ գրիչս թիս:

էջ 249 բ. "Ո՞ր սատանայ, քանի եւ Վնշեւ յերբ յարուցանու զպատերազմն քո ի վերայ իմ. քանզի յոյժ տրամուծի՞ր գրեցաւ:"

էջ 318 ա — բ. "Ան անչէ է նծ. անչէ է նծ. յամ ժամո:"

էջ 322 բ. (տարբ գրէն). թուին ոչ ադ ուր-գիսն երեց աւրհնեցին նք ապրողին Էւլոյ կրտակին: նծ զայլէ տաշէ աւրհնեալ է Ած նմ ժամ: Գրիտոր յիշարուիւն. էջ 319 ա — 321 բ ոտա-նաւոր:

Փառք նոյ լուողն մեծի.

Աւարողին ամենայի.

Երբեակ անձանց անձաւելի.

Միակ ընդ թեանն անքնելի.

Անեղ անմահ իսկականի.

Անուր աներբ անգնելի.

Անհաս ա անտես էականի.

Անբաւ անբաւ անքանակի:

Ամենազաւր թաղաւորի

Միահեծան տիրականի.

Անասհմանին սահմանողի.

Անտեղծութեան միշտ ստեղծաւ զի.

Հաւր նայն ծնաւդին բանի.

Որդոյ ծնեղանին անարահելի.

Հողւոյն բղիճմանն անպարտելի.

Եանցեալն յայժմուս յապագայի:

Ամենազաւր ադն էական:

Ստեղծեալ զայլարհոս համարգամայն:

Արար բզմարդն իւր կերպարան.

Է եղ ի գրախոյն անմահութեան:

Պատուէր տրեալ հնազանդութեն.

Պատմաւ զգրութեան այն միական:

Չոր նա չկացեալ ի պատու իրան:

Եղեւ մահու մեղաց կոխան:

Իսկ բարեգութ կա՞նք հայրենին

Ամենախնամ մարդասիրին.

Ոչ հանգուրժեաց իւր պատկերին.

Թողուլ ի ձեռու բանասիրին:

Այլ խոտապաւ նախաստեղծին
Վան առաջման իւր միանշին:

Չգնեալ մարմին ըստ մարդկային.

Փոկէլ զազամ ծննդաւս նորին.

Չոր նախ հոգով զուշակեցին.

Դաք տեսողացն իսկայեւն:

Ոմանք յերազն գիշերին.

Էւլլէ յարթեալութեան տեսանէին:

Որ եւ ի վեց դարըն հասեալ.

Ողորդարէլ պետն առաքեալ:

Մարիամու կուսին աղքեալ:

Ուրախարար հայն աւետեալ:

Յորժամ նք կոյսն հաւանեալ.

Բանն նոյ առ նա իջեալ:

Ի յարենէ կուսին առեալ.

Անձառապէս միաւորեալ:

Նշանի յայրին աղքատարար.

Բայց ի կուսէն նծաւոր:

Յեղեղի շրեալ խնամքհարար.

Այլ քանչեւեալ իշխանարար:

Ի չարախաւս զայ մարդկարար.

Մերով բնութի ճմարտարար:

Պրեզեալ ի փայտն մահարար.

Չոր մեղ եղեւ կենդանարար:

Իջեալ ի զուր բուստերարար.

Չոր մարդարէն նախադարար:

Զարեալ փառաւքն տիրարար.

Չմահանաց: քո անմահ արար:

Երեւեցաւ մեռածանին

Գեա յարութեն նծային.

Եւ այլ բազմաց զկնի նոցին.

Չոր եւ օտակեալ հաւ տապին:

Իսկ ի լրման քառասունին

Հոնեալ ի ձիթենեաց լիբին:

Չալեն մեկեալ անհայ զնոսին.

Եւ վերացաւ ամբով յերկին:

Սուրբ առաքեալքն ի միասին.

Հողւոյն իլման ակն ունին.

Չոր խոտապաւ նծորդին.

Միթալիւ լինել նոցին:

Իսկ ի լրման յիսներեկին.

զոր պենդակոտս անուանէին:

էջ ա. նոստ նծ հոգին.

Է անձաւ շնորհք եկի զնոսին:

Հերէն լեզաւ տրեալ նոցին.

Եւ ամբայցայ լեզուէմ չարին:

Չոր բաժանեալ յաշտապակին:

Ըստ ժողովեաց ի միասին:

Իսկ յետ ետութեան ամաց անցեալ.

մաթէոսի սկիզբն արարեալ:

Չաւետարան ան գրեալ.

երրայեցեղ բառիւն յոյտեալ:

Ի մարդկութէ ան սկսեալ.

յարբահամէ աղգարանեալ.

Մինչ յարութի ան աւարտեալ.

Է աշակերտացն որ առաքեալ.

Այլ եւ անուն սրմա կոչեալ.

Խորհրդարար է ծանուցեալ:

Չոր երգ կենաց է թարգմանեալ.

Ի մահուանէ վեց ազատեալ:

Երեք հնգից անցեալ ամաց,
Մարկոս հոգով զեւրն զրբեաց:
Որ պետրոսի աշակերտեաց,
Եւ հրամանաւ նորից զրբեաց,
Ջոր կարճառաւ տրնիւ ճառեաց,
առիւծարար անպարտեաց:
Եղիպտոսաց ազգին յայտեաց,
Նոյնն լեզուաւն շարագրեաց:
Բարձր պատառար սա անաւանած,
քաղաք շինեալ ազատասանաց:
Ջի որք փախին յայտոց շարաց,
սովաւ լինին ամբափական:
Քանս եւ երկու ամաց յետոյ
մեծն զուկա զեւրն զրելոյ:
ի բերանոյ տն անաւթոյ,
Առաքելոյն տարսն սցոյ:
Կախ յանտիոք քարողելոյ,
լեզուա զրբեալ սա ասորոյ:
Այլ եւ անուս սմա կոչելոյ,
որ յարաւ թի՛ թարքմանելոյ:
Երկար բանիւ մեզ պատմելոյ,
նման եզին մեղմն զնալոյ:
ի յովկեփայ սկիզբն առնելոյ,
մինչ ի յադամ զազգն ստելոյ,
Կաւ թանառուս ամաց անցման,
փրկէն մեղոյ համբարձբմն:
Չորորդ զրել մեծն յովհան,
Կա որ կայի Խճարան:
ի յեփեսոս իւր սեփհական
Որ է եւ անդ իւր զերկման:
Ի յոյն լեզու հռոմական,
զարմանայի բանիւ սկսման:
Արծուանժման ամբափական,
սկզբեալ յանեղ բանն իսկական:
Որդի առի սա որոտման,
Առաքն յոհաննէս հնազանդական:
Լա թէ վանս էր է չորսոն,
աւետարան տն յին:
Բազում խորհուրդ աստ ցուցանին:
Թէ միտ զրեւս յոթարագին:
Կախ ի յաթռա Թճային,
որք առ(ն)ագէմ կերպին կոչին:
Որպէս է այն հնգնաւ նմին,
սոյնպէս եւ այս քարոզ Նորին:
Այլ եւ զեւրն աղեւնական,
որ ի յերկիր իջեալ գնան,
Նորա մարմնոյ գաճուքն տան,
սովաւ հոգիք կենդանանաւ:
Այլ եւ տարբերս այս չորեանն,
զարեանալ ի սա աւերանէին:
Նոքա հիմունք երկրի կոչին,
սա հիմն անխախտ վրայ վիմին:
Առաքելին վարքս մարգկն,
սոյն այս թաւ անուանեցան,
իւ հիմուն թին արեական,
եւ ողբախոհս արգարու թեան:
Նըշանն յաղթող Թճական,
քառեակ թաւ զճշցան,
Նովա հոգիք մեր փրկելեան,
սորին շնորհք հաստատեցան:

Դեմք Նոյնոյ տն ի բեմի,
սորա սարաւ Թանուցանի,
Գառն նայ անգէն բաշխի,
սովաւ յարարոց քարոզի:
Սանգուիք տեսիւնն Նհպոյն,
այն որ ցուցաւ ի գիշերի,
Նովա հրեշտակ յերկիր իջին,
սովաւ մարդիկ յերկինս ելին:
Եղեկիկէլ զկառս որ տեսեալ
Նոյն եւ ի սա օրինակեալ:
Նորա չառեակ շաւղք զնացեալ,
Նոյն սա ի Գ. կողմ ընթացեալ:
Այլ եւ ամաց մեր հասակի,
ւ եղանակաց բոլորն ամբ,
Եւրոպայեան ժամանակի,
Շնորհք սորին պահպանեցի:
Անանք սրբոյ երրորդութեանն
Երբեակ չորիք զբոլմեցան,
Այն որ յաճի անդաւանական,
Կանցեալն յայժմաւ եւ յապագայն:
Այլ եւ յարեւոտ թաւականի,
որ կայ ի գիշերս յայն արտաքին,
Առ է ճաւաղ տասն թեւին,
հարեւրեկին եւ հազարին:
Աւարտեցաւ սա յամենի,
ի քանս եւ ինն ի յուսնիս,
յառաք տաւն ընդրեալ գնդի,
առաքելոյ զկառարի:
Արք Եւ դաւ իմն որ գրեցի,
զաւետարան տն յին,
չեմ արժանի այս նը կարգի,
զի կորուսի զփառս հայրենի,
բոլոր գրեցաւ սա յանապատի,
որ բնկուցեաց անուս կոչի:
ի գրուած նը անձանի,
եւ մկրտչին տն յին:
ի գաւառիս յերազալ յին,
որ չմրկածագ այժմ կայի,
Չեռամք դաւիթ կրտսեւորի,
որ եմ գրեալ սատանայի,
Արք գառաջնորդ սրբոյ ուխտիս,
Ըզտապք զարգապետիս,
տացէ յն պարգեւս բարիս,
միարանցս առ աքունին:
Այլ եւ զկական յարջ նիւթ իս,
հարազատի մարտիրոսիս,
յերկար աճաւ զու ապեացին:
ւ ոչ սասանիս մինչ ծերացիս:
Աջալեւմ զենթեցաւ զտա:
Երեւ ի աշ զհայրն իմ գտահակ քհ որ գնացեալ
է առ քն յայն մեր եւ գմայրն իմ եւ զնմ արեան
մերձաւորն, Երեւեք եւ գանանէն որ աւգանական եղև
ի նիւթս Խը աւետարանիս: Ի թուիս Մեծ հայոցն:
ՊՁ Ի ի փառս քի:
Էջ 322 ա. երկրորդ գրել: Երեւոտեալարան աւե-
տարանն ի փառս Այ: Եւսանն յին քի ի թմ չայոց
ընդ: Եւ ուրտակեւ երեցն Որ ստացայ զնը աւետա-
րանն ի հաւալ վատակոց իմոց յիշատակ ինն եւ ծնո-
ղաց իմոց՝ հաւն իմոյ հայրապետին՝ եւ մաւրն իմոյ տիկ-
նային եւ եղբորն իմոյ կարապետին եւ գրեգորին. եւ

քառորդն իմոյ եղիսարեթին, եւ ամ ազգականաց իմոյ կնիդանաց եւ հանգուցիւցն առ քն, յորժամ կարգայք կամ աւերակէք, կամ տեսանէք Յիշեցէք առ քն զլստապաւուց զարիստական քանչայս եւ ան զդէպ յիշեցէք ամէնէն:

Դարանալ ապա՛նձ գնե՛լ յիշեցէք զհարապն որ աւգնական եղեւ ի զինս մի աւետարանիս ինչիցիւց հոգւոյն. ան հանգուցանէ զիւր Ննջեցալքն յերկնից արքայութիւն եւ զինքն ճց յիշատակ պահէ ամէն: Երեւցէք զլիպարակն որ եւ նա աւգնական եղեւ ի նր աւետարանս: Երեւցէք զառաքել երեցն որ աւգնեաց ի զինս նր աւետարանիս: Երեւցէք զլստանի եւ զմարտիրոսին մայրն եւ զառակմայրն եւ զաղօթի խաթունն եւ զմանկամայրն եւ զնուրայն: Եւ զպուլանն եւ զհամբարն եւ զմիտիւնայրն. եւ զլստանն եւ զիւր կնիակնին, ամենեքան առժամին յիցին երկնից արքայութիւն: Եւ լսեն զնրանաւոտ մայրն ի քէ որ առէ, եկայք անհալք հաւր իմոյ ժառանգեցէք զարքայութիւն երկնից:

Աւլ զարանձ ապա՛նձ գնե՛լ յիշեցէք զաներն իմ գրիպոյն եւ զղրանն իմ զնուհարն եւ զնի՛ց գուտերն զնմանսին եւ զգնեալքս զաւական միւր զմիտիւնութիւն եւ զստեմանն եւ զքեռեկնին եւ զհամբարն: Եւ ամենեկեան որ ի բերդ կանխապատու մեզ երեսիտուոր եւ, եթէ շատ եւ եթէ քակաւ, անձայնս արհնութիւն ի վր մեր երեսիտուորացն ամէն իւր եւ այս նր աւետարանիս քարեհաս ամբին քն ան պահեցէք զաշխարհս անձանաւանդէի, յերեւելի եւ յաներեւոյթ թշնամոյն ամէն եւ եզգի: Երկին ազալեմ յիշեցէք զվարդանաշն եւ զիւր հաւրեղեղարկնին, եւ զդաւիթ թաղայաւ որ քաշառաւկարան գրեցի յիշեցէք առ քն, եւ ան զգնե՛լ յիշեցէք յաշնդ տաճարն ամէն:

13.

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՋԷԱ — 1522.

ԹՈՒՂԹԹ՝ արդի վիճակին մէջ 195: — ՄԻԺՈՒԹԻՒՆ՝ 21,5×16×6,5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 21×6 սմ.: — ԳԻՐ խոշոր քողովոր. թանաք սեւ. սկզբնատարներ կարմիր. սող 22: — ՆԻԻԹ՝ բամբակեայ թուղթ: Մարգարեան պատկերները կը մտնէ միայն վերին երկու թերթը՝ երկաթագիր աւետարանի մասերը: ԿԷՋՄ՝ կաշնկաւտ տախտակ: — ՀՆԱԳՆ՝ ՄԱՆԻ՛ճ քողովորն անդրոգոմսելի. կազմը քողովորմի կ'օժտցան. սկզբն, մէջն եւ վերին բազմամթիւ թերթեր պակաս. թուղթերը պատռուած, փտած, քողովորած եւ թափփած: — Լուսանցարարը կան, ինչպէս եւ Մարդոսի սկզբը միմարի պատկեր մը, բայց անտրուեստ: Գրիչ՝ Իւրիմանոս արեւայ. մտկոյր եւ կազմող Մարգարէ Երեմ. թուական ՋԷԱ — 1522:

Մատենան է Աւետարան, որուն ցանկը չենք կրնար տալ թերթերէ պակասութեան պատճառաւ: Բայց առանձին բախտ է որ այն բազմաթիւ կորստանքներուն մէջ լրիւ մնացել է զխառար յիշատակներին գոնէ կորեւոր մասը: Եւ հետեւեալն է:

Գլխաւոր յիւրախարհ. (էջ 195 ա). Առ երես անկալ ապա՛նձ գնե՛լ ո՛վ դք որ հանգիւղիք նր աւետարանիս: Երեւցէք ի քն զհամբարն եւ զիւրեղ. մարգարէ երեց առաւանան եւ զնուհարն եւ զերայն իմ: Եւ ան յիշապա՛ք սղօթի անհեղ տանին եւ քի փառք

յաւիտեանս ամէն: Կազմեցաւ. աւետարանն անաւոր քնայմը եւ մեզաք մեռեալս յոյց, իրրիմանոր անարժան արեւոյթ. ի թիվսին Զ. Հա. մանկուց, եկեւ զնոյ. աղանձ գնե՛լ զհանգուցեալս. ի մեր մի աղաթիք յիշեցէք, եւ դուք ի քն առնալք զհատուցում: Ամէն:

Երեւցէ՛ք յիւրախարհ. (էջ 195 ա). Դարանալ ապա՛նձ ո՛վ անտարանաւ: Երեւցէք. թմարալ մակունտն, որ յովհաննէս. երայր յորին ասորիան յոյս որդիք: արաւ խանին կինն մարտիրոս խաչատուր քահանայն Ողբէք սորին միւս խաչատուրին: Ի վաղին: Երեւցէ՛ք: հաններն: Երեւցէ՛ք: հաւաւմին: այլ, մարտին: վարդանանի կողակցին հոսանին: պատան արաւին: արեւանին. դաւթին: Երեւցէ՛ք: հանգուցին: Սարգիս: պետրոս: նիւրի: հանգուցն էտարն: պողոսին: խաթունին աղամին: վարդանին: Բարսեղին: էվաղին: համարալին. պաղին: այլ, ասորարին. մարտին: Եւ ան արեան մեռաւորայ. ո՛վ մանկուց երեց գտը լուսեղին կարգալով կամ աւերիմիկով յիշեցէ՛ք ի մարգարայլ աղաթին մը. ան որդորն ասոցէք զի մեկ եւ մեկ որդիսին յաւարն զառախտանին: (Ի Նիւսի պետրոսին: պետրոս կոյճիկի եւ կնիւրը նոր եւ առաւ յորդալթ թշնամայանին փաշ [ի թիվսին Էջ 200-ի Ուճի]: Եւ ինձ [Նորդիք], ի ժամալ... յիւ մեր... դաւարայ: (պղանները մի քանի տառեր միայն):

Էջ 195 ք հոսք գրով. ի թիւն ամիս եւ սեպտեմբեր ամիս դ. եւ հաշարիներն... արեւոյց. վերայա տեսու... հաստապաւ կարմիր վանից պատանեցայ ի յերկիրն վարան... ի զիւրն կուճիլ ճաշա արարի ժողովարեղութե իմ որհնաւ... մին մի. զարաւի որդի ոհանին որ ի լապիտանին վանից... այս ո՛վ աւարին. եւ փորկի գր... աղբերդ գրեք մի. զոր առնէ եւ Ե աւարէ անդի բերդաց դ... որ երկին հա մեզ. յիշուի իւր եւ ճնշին իւրց, որ տարն ասուցող մի ի յանդին յիշուի, որոյ յիշուի օհնալ երեցին: եւ քն իւր եւ իւրցն որդեցի ամէն: (պղանները միայն տառեր են):

Ասոր ասիւք վարեհի տառերով գրաւորած մէ՛ տառ տող:

14.

ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՆԵՐՍԵՍ ԵՆՈՐԴԱՆՈՅ

ՉԼԳ — 1284.

ԹՈՒՂԹԹ՝ արդի վիճակին մէջ 385: — ՄԻԺՈՒԹԻՒՆ՝ 24×16×8 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ քաւական մարմար. երկսիւն, իւրաքանչիւրը 16×5,5 սմ.: — ԳԻՐ խոշոր քողովոր. թանաք սեւ. սկզբնատարներ եւ իւրաքանչիւր կարմիր. սող 28: — ՆԻԻԹ՝ բամբակեայ թուղթ: — ԿԷՋՄ՝ կաշնկաւտ փայտեայ: — ՀՆԱԳՆ՝ ՄԱՆԻ՛ճ ու լուս. կազմը կտուրի քրքրուած. սկզբն եւ վերին մեկ-երկու թերթ պակաս. տեղ տեղ քողովորած: — ԴՆԱՐՈՒԹ՝ 128 ք-ը եւ 365 ք.: — Լուսանցարարը թիւ եւ աննշան, ուրուագծով միայն, սկզբնատարներ զարդարուն ըն: — ԳՐՈՒՅ՝ Կոստանդնուպոլսի թանաք թուական ՉԼԳ — 1284. տեղ Առանա. տեղ ար. Օշնի նոքարս արհնթմայ, տեղ Կիւրիկոսի:

Մատենան կը պարունակէ.

1. Պատմաւոր ինքնոյ Միաբանութեան. սկիզբէն պակաս. էջ 1 — 74 ք. կը պահի Էվֆանդի հրատարակութեան (Թուղթ բնահամարակա... 1865) էջ 154, սող 2 (այլ քաղղորդայն խոնարհուա

- Թեամբ ձգել առ ձեզ) բառերէն եւ կ'երթայ մինչեւ նոյն հրատարակութեան էջ 281:
2. Թուրքի տն Գրեգորի... Ի Միջազգեստ ստորոց կոչեցեալ նահանգին. էջ 74բ—115 ա. նոյն հրատարակութեան մէջ էջ 333—400:
3. Տն եփեմի խորին ստորոց ստացեալ. Տաւր զարկանք զարկաւորսն... էջ 115բ—116բ:
4. Ի Միջազգայ յաղագս Սա—ընդ. վառն զն գրեաց մովսէս. մի առնուցաւ զուստ նորա զատեր բաւ է. մի տացեա... էջ 116բ—117բ. եւ սոցոմն հեղեղեաց զսնեկ իւր:
5. Ի Միջազգայ Միջազգային, զոր բազմաշն յուզմամբ հազեւ կրացիք գտանել: Երբեմն յարդը Թն ստանա սոցոմնի զազոր զարքայ եղումայ... Եւ զայս եւս ի նոյն երանելի վարդապետին գրացի գրեցի, զոր եւ յարիստոսի գիրոս Գեղեցիկ յիշատակ վառն սոցոմնի. էջ 117ա—118ա:
6. Վարդապետութիւն աւհնարեք ցուցակին... էջ 118ա—119բ:
7. Մերոյն Գրեգորի Հայոց լուսաւորչի բան հաւատոյ եւ նորին նմանեացի բան առաջին. Հաւատ ճշմարիտ զոր յայտ յառեմանութեամբ. էջ 119բ—120ա:
8. Նորին Ի Վայ Գէ—բ բան երկրորդ. Անդկիզն էութեամբ հայր. էջ 120ա—121բ:
9. Բան Գ. Գրեգորիսի Սթեփանայ. Անմիջ որ ամենեցուն պատճառն է. էջ 121բ:
10. Եփեմի խորին ասորոյ. եւ Զուարթ է ած. էջ 121բ—122ա:
11. Նորին եփեմի. Գ. լուսար զհարեւ եւ զորդայ. էջ 122ա—123ա:
12. Հիպոկրատայ բառարանայ. է. Զի միութիւն է սորոյ երրորդութեան. էջ 123ա:
13. Այլուստ Թ. բառ նմին աւրինակի Թեպեաւ յայ եւ որդի եւ հոգի. էջ 123ա—բ:
14. Նորին Ժ. Ալ վառն անձին ինչ միայնոյ. էջ 123բ:
15. Նորին Ի նոյն Ժա. Զի հայր ած կատարեալ է. էջ 123բ—124ա:
16. Գրեգորի պանշեղազործի է. Ժբ. Մի է ած հայր կենդանի. էջ 124ա—բ:
17. Գրեգորի նիւսացոյ. Մի կարգաւորապէս ցուցանի. էջ 124բ—125բ:
18. Դի մասու հաւան. Այսպէս հաւատամբ եւ խառնովանիւք. էջ 125բ:
19. Կիւրքի ծանցայ. Մի է ած հայր, որ հին եւ նոր կատարանայն տը է. էջ 125ա:
20. Նորին. Եւ զի յայս մեր Ի հայր եւ յորդի. էջ 126ա:
21. Գրեգորի ածաբանի Այլ եւ յաղագս նոցանից ստարափեմ եւ լեզուաւ եւ մտք. էջ 126ա—բ:
22. Եւսայ. այլ բան. Հայր է հայրն եւ անսկիզբն, զի ոչ յուսմիք. էջ 126բ—127ա:
23. Յոհանն ստիւրեք. Հաւատ ի հարեւ սկսանի եւ յորդի գայ. էջ 127ա:
- Այսու հետեւ զը սկսին Ս. Ներսէս Շնորհալոյն եւ ուղղը բանաստեղծական գրութիւնները.
1. Բան հաւատայ. էջ 129ա—150բ:
2. Եփեմ Որդի. էջ 150բ—208ա:

3. Այրն առաջին զգեղ տղա հանէ յիմաստն գերակայ. էջ 208ա—210բ:
4. Այրն անսկիզբն առն ած. անեղ բնութիւն ոչ արարած. էջ 210բ—213ա:
5. Այրն ոչ գեղեցիկ մերձակայ լինել իրառէ Թէ հաւատայ. էջ 213ա—217ա:
6. Վիպասանութիւն. Պարտապան հաւան է որդի. էջ 217բ—241ա:
7. Վահրամէմ վարդապետի ստացեալ. Ներսէս լուսազարեալ (շարունակութիւն նախորդին). էջ 241ա—256բ:
8. (կիսատ) արթնացեալ անթառամին. Վայր գալարալոյս կանաչացեալ — էջ 257ա—263բ (կիսատ):
9. Վարք Ս. Ներսէս Շնորհալոյ. Հարեալ ստիպէ հարկ տեսնի. էջ 264ա—277ա:
10. Վառն Երուսաղեմի եւ հարուածոյ չրիստոնէից. Ահա մայնեմ մայն սղապին, էջ 277ա—313ա:
11. (անվերնագիր) փայտ կենաց բարեբանեալ երկրպագեալ (Հաղեմերոյ Թիւն). էջ 313բ—318ա:
12. Ողբ եղեմիայ. էջ 318բ—347ա:
13. (Ներսէս առ Միկիթար բոխիչ) Միւս էիդ անեղ բնութիւն. էջ 347ա—348բ:
14. Ներսէս... յաղագս երկին եւ զարդոց նորա. Ի մեղական գոյով բնութիւն. էջ 348բ—352բ:
15. Ներսէս... բանն մաղձանաց առ որ հրեշտակն. Այլ պարտաթմբ առ հոգեղենագ. էջ 352բ—355ա:
16. Բան յիշատակի տառիկ գծողի. Ածեղն հոգիայն իմաստ. էջ 355ա—356ա:
17. Անդադարեալութիւն տառից յիշատակին. Քաղցրապաշտն այս բաղնիսար. էջ 356ա—բ (կիսատ):
18. (կիսատ) Ի քէն հայցեմ կողկողացած. ցոյց ուր հանգչի... Գրեցաւ այս գիրք սոցոմնի իմով ձեռամբն գրեգորի... Որում շնորհացոյ այս ցանկից. էջ 357ա—363բ:
19. Եփեմիսի զեղեղացոյն. Եփեմիսիս զործն արարին. էջ 365ա—385բ:

ԹԻԼԱՍԵԱՅԱՆԻՆԻՆԻ. էջ 109ա—110բ լուսանցի վրայ տեղի տառերով՝ տեղի մը բացատրութիւն: էջ 313 ա. Եւ առաջին միայն Ի լի որ անարժան հարգելու կոչ վարդապետին բարուն որդի.

Գլխաւոր Եւսուլուսի, էջ 127ա—բ. փառք ամենայնի երբեք թէն յաւ իտեանս ափն, կարգաւորութեւ սկսաւ. եւ որդմութիւն նորին կատարեցին. Զթուրիթ պատգամաց, ի ինդրոն անարեւ եւ հետաքրքիր անայնի աւրինացոյ, որ աւելի եղարար ար հեղմոյ, եւ ո'ք կիւսիկոսայ. եւ որդիք ար աւելի եւ Թառուք աւագ պիւր եւ առն թաղաւորին հոգի լուսին. Ի վաղեմն մարմնոց եւ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ նախնեաց նորին. Այդ որք կարգաւոր եւ աւախիք ի սմմ մեղաց թաղութի խնդրեցի իւր եւ իւրոյ: Գրեցաւ առ ձեռամբ յոգնաւոր եւ անպիտան սու առնաւ քիչ, կատար որ մեկաւ եւս թուաւթ կոչի. Ի թիվ. 2դ. Ի մարդաբանական առնանայ. բնից հովանեալ նր անձնին. Մշակեց քի.

յիշեցեք զիս զեղիքիս, յորժամ գայցե ահ հայրենի, տալէ ձեզ վարձս անհասանելի. եւ քի փառ յաւիտեանս ամեն (Ասոր տակ նստոր գրով) Ազգ զիջեալ այս հոգեկոյ որ ի նահնեաց հնոց սրբոց շարագրեալ վասն որոյ հայաստանեայց սահմանադրութիւն ստացալ նուաստ խաւաքսոր վարդապետս վերատեսուչ Աբրաքան Առաքելայն բարդգեմի ի ում թուին, յաւելին ձկն:

Ի՛շ 363 ր.—364 ր. Գառ. ճար հար եւ որդւո եւ նր հոգոյն. եւ այժմ եւ յախտեանս ամեն: Գրեցաւ սա ձեռամբ անարժան քհ. Կոստ. մականուն թուաւթ կոչի: Ի վայելեալ հոգեկիր եւ ուսումնասիր, եւ նմանս ր. եւ թարք իշխանի Առջ. որ երգի իշխանին ա շին. եւ թագաւորադիր. որ ե եղբայր հնթմի եւ աի կիւսկիսով. ի վայելեալ եւ փութեայ եւ իշխատակ հոգւոյ եւ ծնողաց իւրոց, որ եւ ժողեալ ի քն:

Այդ որք ընթեանոյք կամ աւրինակեք յիշեալիք զարեւալուտ իշխանի գաւշին. քանզի յոյժ փափաքաւ նաւթ ևս քրիշ զայս, զի յոյժ սիրիք զընթեանոյն զորս եւ զի էր լցեալ սա նմանին շնորհի: Արդ. գրեցաւ սա ի թմ Հայոց. չէր ի քաղաքսն աւստայ. ընդ հովանեաւ նր նմանին. եւ արդ. յիշեք յիշեալ ի թմ նոյ մերոյ սր եւ աւրհնեալ յաւտեանս:

Ի՛շ 385 ր. Գառ. քանակոյն երրորդութիւն յաւտեանս ամեն Աշխատի յիշել զաւշին իշխանի զյոյժ նմանս եւ զուսմանայն զարգին զար աւշին զարդ իւսիկոսաւ որ եւ այս ետ շարագրել զսա ձեռամբ անարժան Կոստ. մականուն թուաւթ կոչեցեալ Աղաւնի մեղադրել, զի ժամանակս ցաւագին եւ ի գրել սմա շատ հիւանդ. եւ ունայն կեցաւ:

Մնացեալը կորսուած է:

Հ. Յ. ԱՅՈՒՆԻՍԿՈՒ

“ԻՍԽԱՐԱԿԻ ԹԱՐԳԱՐԱՆԻՉ, ՅԻ ԻՍԻ

ՆԵՐՎԱՐԴԱՐԻԹԻՆԵՐԸ

(Հարանախ—Իսիս)

Մանագկերտի ժողովը. Ա. Աղբիրներ:

Այն անձուկ կապը, զոր Գերայդորշտադի բանակցութեան եւ Մանագկերտի ժողովին մէջ նշմարեցինք, կը ստիպէ զմեզ քիչ մը երկարաւ գոյն կանգ առնուլ վերջնայ չորդ եւ խնդիրն աւելի մանր քննել: Ասան զի պարտ սնհմար վիճմամբք ճեմուած խնդիր մին է թեպէտ շուսփածնիս, սակայն պէնք ենք խոստովանիլ որ դեռ առեղծուածային գրութեան մէջ կը մնայ եւ ճշմարտութեան նշույններն տակաւին չեն հայտնած կամ լաւ եւ չեն թափախած բազմադարեան խաւարս. թմնարմանմ մնային: Անորսին ի Չամչեանէ եւ այոր ցաւացցած եւ ճախտներ եւ գրուած անթիւ էջեր եւ սիւնանիքն այլեւայլ բարոս եւ լրագրաց մէջ, սակայն եւ այնպէս եթէ առաջարկենք այսօրս հարցումներ, թէ ի՞նչ ժողով էր Մանագկերտի ժողովն, ո՞վ էր Հեղինակն, ի՞նչ նպատակաւ եւ երբ գումարուեցաւ, պատասխանը պիտի մնայ կամ առ կախ եւ կամ անգոհացուցիչ: Պատճառն համարելու ենք ստշուշտ

քննութեանց մէջ բռնուած միակողմանիութիւնն. բայց մեր շինք ուղիւ ծանրանալ հոս այս կետին վրայ: Այլ որոնա քարդիւլ փորձառութիւնէն՝ պիտի մխնի իրաց անաշառ քննութեան յեցած տահմային եւ մանաւանդ օտարապէի աղբերաց վրայ, որոնք յայժմ մեզի աւելի վստահեցնելու եւ մատուցանեն: Ըստ այսմ Մանագկերտի ժողովին նկատմամբ մեր աղբիւրներն կրնանք բանեղ երկուքի. Տահմային եւ արտաքին աղբիւրներ: Աղբերաց ոյս զանազանութիւնն անհրաժեշտ է առաջնայ խնդրոյս համար: Տահմային աղբերաց կը վերաբերի 1. Սա եւ ժողովոյ Հայոցն գրութիւնն. 2. “Արզիւքն յառաջին ժողովքն Մանագկերտն” պատահիլին. 3. Եւսիւք. բիրէ 4. նշանակելու ենք զիստով, որմ կ’իմանանք ժողովին զուսմանս պատճառներն եւ նիւթն. — Ասոնց հանդէպ ունիք Արտաքին աղբիւր 1. գիշերայել Ասորի, եւ 2. ցիւրաւերէրես: Այս երկու կարգի աղբերաց մեզ աւանդաններն այնչափ իր խոտորին իրարմէ, որչափ արեւ եւ լուսին, թէ եւ մշտ կը տեսնուի մի եւ նոյն սկզբնապատճառ արարելու ձեռքը հասարակութեան երկուքին վրայ եւ թէ Գրանդ մի եւ նոյն զանգուածն յառաջացած են: Զարկող ուսումնասիրութեանս մէջ նախ ամբողջապէս յառաջ պիտի բերենք աղբերաց վկայութիւններն, նախագոտութիւնն տալով ի հարկէ Ասորոց եւ ապա պիտի անցնիք բուն խնդրին տեսնելու թէ յորում կը միարանին իրարուհետ եւ յորում ոչ, եւ թէ վերջապէս որ կողմն է իրաց ճշմարտութիւնը:

Տակաւին երբ չէր յայտնուած Միշայել Ասորոյն աղբերին բնագիրն, ազգային բանասիրաց համար հետաքրքրական խնդիր մ’էր թէ արդեօք Միշայելի հայ թարգմանութեան մէջ տեսնուած սողերս “...բարձաւ աղանձն շարութեան ի ձեռն դրանչէլագործ եւ իմաստուն առնն Եովհաննու Օձնեցւոյ որ յետ ութսուն եւ չորս ամաց աղիտաբար հաւանելոյն Եղբայ, Զովհաննու Օձնեցին կաթողիկոսն Հայոց Մեծաց, պայճաւ կարգօր զարգացցաւ զհեկեղեցի աղծութիւք Ս. Գրիգորի են (էջ 301), ապ. երթաւաղծմ 1871) եւ մանաւանդ յէջ 339—340 գրածներն “Իսկ Եովհաննու պատրիարքն Հայոց... սա խնդրեց առնել ժողով աշխարհաբար հանդիսիւ ի գեղացաւաքն Մանգկերտ” յերկուց կողմանց” Հայոց եւ Ասորոց, են (սեն յետոյ) իբրք բառակաւ թարգմանութիւն են թէ թարգմանչէն յաւելուած: Պատասխանն տալ վերջնականապէս գոտարին էր այն ժամանակ, եւս թէ անհրաժեշտ իսկ, ցորձափ որ առորի բնագիրն գիւտն աղայապի էր: Բայց միւս կողմէն Բար-Հերբետը այն վկայութիւնն թէ Անտիոքայ Աթմանա պատրիարքի օրով Հայոց Եովհ. Կաթողիկոսն հետ միութիւն մը տեղի ունեցած է, հետեւեալբար նոյն գրեթէ լրիւհ հանուն Հայոց պատմագրաց խաղերուն իրողութիւնն ժխտել բողոքովն յանդգնութիւն կ’երեւար: Բայց մտադրութեան եւ զարմացաց արժանի կէս մին է որ Բար-Հերբետն այս վկայութիւնը Չամչեանէն մինչեւ ցայժմ Աւստանեայ Արեւելեան Մատենադարանին (Բ. էջ 296) երկողոյն միայն ծանօթ